

Thomas More

Henriette Roland Holst-van der Schalk

bron

Henriette Roland Holst-van der Schalk, *Thomas More*. W. L. & J. Brusse, Rotterdam 1930

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/rola003thom01_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

AAN KARL KAUTSKY
DIE MIJ DEN EERSTEN MODERNEN
COMMUNIST LEERDE BEGRIJPEN
EN LIEFHEBBEN

Personen

SIR THOMAS MORE

ELSE, zijn vrouw

MARGREET EN DANCE, zijn dochters

MERCY, zijn pleegdochter

WILLIAM ROPER, Margreets echtgenoot

SIMON GRYNÆUS, een jong fransch geleerde

DE HERTOOG VAN NORFOLK

BISSCHOP CRANMER

SOUTHWELL, procureur-generaal

PALMER, zijn bediende

RICH, een gehoord getuige

SIR WILLIAM KINGSTON, konstabel van den Tower

DIENAAR BIJ MORE

GEVANGENEN-BEWAKER IN DEN TOWER

Het eerste en tweede bedrijf spelen in More's woning, het derde in den Tower, het vierde op de Theemskade bij Londenbrug

Eerste bedrijf

Het terras van More's paviljoen te Chelsea. More, Grynaeus, Margreet, Dance, Mercy, later William en vrouw Else.

GRYNAEUS

Heer Thomas, nauw terug van overzee
drijft mij een drang dit liefgeworden huis
dat ik zoo vaak droombetrad, na een dag
van lang verlangen, weder te betreden
wakend, en mij in werk'lijkheid te laven
aan uw oneind'ge heuschheid, aan dit leven
van scherts-doorweven ernst, geluk'ge arbeid
waar droombegooch'ling mij hongrig naar liet.

MORE

Gij zijt mij welkom als weleer, Grynaeus,
en gelijk mij ben 'k zeker al de mijnen.
Vindt g' ons in andren staat weer naar de wereld
dan g' ons verliet, - pronk en praal zijn gevloten,
maar blijheid zingt naar d' ouden trant door 't huis.

tot Margreet

Niet waar, mijn lust?

MARGREET

Het is een heerlijk leven
dat wij nu leiden: ik voor mij bekeer
geen ander, ook het oude niet terug.

GRYNAEUS

Margreet, hoezeer gelijk hebt ge! - Ge weet
ik ging, om in Italië mij te laven
aan de eedle bron, die daar rijk'lijk welt:
de kennis der latijnsche en grieksche spraken,
waaruit het schoon en diepzinnig gelaat

ons tegenlacht van de wijsheid der ouden.
 Aan menig hof wijlde ik waar een grootmoedig vorst
 wedijv'rend met de vorsten zijn geburen
 een schaar van uitgelezen geesten hield
 verzaamd; hun roem verhoogde zijnen luister
 meer dan het stoutst wapenfeit. O hoe klein
 maakte mij hun diepwort'lende geleerdheid:
 ik kroop weg onder haar machtigen boom!
 Ja en ook vrouwen vond ik, stralender
 van vernuft dan de kostbare gesteenten
 die heerlijk flonkerde' om hun zwanenhals.
 Veel leerde ik van hen, veel heb ik genoten:
 parelend schenkt daarginds, uit gulle tuiten,
 het leven gulpen van genot.... ik wijlde
 gaarn' in 't gezegend land!
 Maar nergens vond ik, gelijk onder u,
 den stroom vernuft beglansd door 't milde schijnsel
 van teederheid van hart, en nergens vond
 ik den boom weten als bij u geworteld
 in diepen levensernst. En vraagt ge mij
 wat m' ontbrak in het schitterend Italië:
 ik vond geen mensch, bij wien 'k gansch mensch kon wezen;
 een man gelijk uw vader vond ik niet.

DANCE

Die is ook niet te vinde' op 't wereldrond.

MORE

schertsend tot zijn dochters

Ei hoor, wat hoofsche wendingen zijn tong
 in 't zuidland leerde, om een oud man te loven.

GRYNAEUS

Heer Thomas, niet uitheemsche hoofsche zede,
 mijn hart leerde aan mijn tong uw lof. Vergun
 nu allereerst dat ik u overbreng

minnigen groet van veel vereerde mannen
 uit de landen die ik bezocht.
 Niet vele hunner hoorden. ooit uw stem
 als ik haar hoor, en zage' uw aangezicht
 als ik het zie zich tot hen overbuigen,
 maar alle kennen u en hebbe' u lief.
 Een broeder rekenen de oud'ren u,
 de jongeren een wijzer vriend;
 en om met die u 't waardst is te beginnen:
 Erasmus zendt u teed'ren broedergroet.

MORE

Hoe vaart mijn lieve vriend?

GRYNAEUS

Gelijk hij plag;
 wel hebben ziekte en ouderdom hem bij
 de hand gevat, en onbarmhartig sleuren
 zij hem tusschen hen in omlaag naar 't graf:
 zijn uitgebloeide lijf ontkomt hun niet.
 Maar over den geest hebben zij geen macht!
 Die stuurt de felle straal van, wetenschap
 en 't kleurig vonkensproeisel van vernuft
 uit als weleer, lustig en onverzwakt.
 O een feest is het te zien hoe zijn spot
 slingert den brand in die damme', opgehoopt
 door d' eeuwen: domheid, onverstand, vooroordeel,
 bijgeloof, en ze opgaan doet in asch.

MORE

Jammer maar dat uit die asch tot nieuw leven
 de domheid weer herrijst....
 Ja bleef alles wat Erasmus versloeg
 met geestespijle', ook dood, ja dan.... Ge vindt hem
 in Freiburg? Hij mijdt Bazel nog?

GRYNAEUS

Helaas....

o vergun dat ik gelijk vroeger spreke
 tot u vrij-uit, heer Thomas... ik kan niet
 't verschelen tusschen ons wegdekken met
 glad mozaïek van levenlooze woorden....
 Ge weet hoe ik hem hooghield, hoe vereerde....
 Ons geslacht vond, opgroeiend, voor zich uit
 het spoor van zijne glanzende gevechten
 tegen 't bederf der kerk, en volgde het.
 En waar 't ophield, gingen wij verder, met
 Luther, met Melanchton, met Zwingli, verder
 tot de klare onherroepelijke daad.
 Zij is zijn werk, zijn werk is de hervorming;
 hij leerde ons niets schuwen, niets ontzien.
 O zeg niet neen; gij kunt het niet bestrijden:
 wij ketters zijn de zonen van zijn geest.
 Waarom verloochent hij ons dan? Waarom
 vlood hij uit Bazel; verbrak, een oud man
 en ziek'lijk, langgewende levensplooï;
 verliet verknochte vrienden, de stad waar
 een elk vol liefde en eerbied aan hem hing,
 elk kind hem groette met vertrouwelïk ontzag?
 Ziet: gij hebt u tege' over ons gesteld
 en stut de oude kerk met uw vermaardheid;
 het doet ons leed, 't verdriet ons: 't grieft ons niet.
 Maar grievend is zijn dubbelzinnigheid,
 zijn angstig poge' een evenwicht te vinden
 tusschen twee machten die elkaar bespringen
 als vuur en water.... Reeds gaat tusschen ons
 als een gangbare munt dit bitter oordeel:
 Erasmus denkt gelijk met de hervormden
 maar durft niet doen gelijk hij denkt.... Vergeef
 zoo ik u krenkte.... 'k had dit best verzwegen....
 gij kent mijn heete gallisch bloed....

MORE

Niet krenkte,
 bedroefde wel. Het smart mij diep, mijn zoon,
 u weer te vinden nog verstrikt in 't net
 van ketterij.... Marr eigen wil vermag
 niet meer ons te brenge' aan den voet der waarheid
 dan de magneet het schip stuurt door zijn kracht.
 God zette u vrij. Ik wil door 't welkom zoet
 van samenzijn te lang ontbeerd, niet mengen
 de gal, die twistgesprek altoos ontduipt.
 Maar van Erasmus moet ik een woord spreken
 dat ge uw onrecht ziet. Niet vrees houdt hem
 van de hervormden ver, maar zijn geweten.
 Hij wil één kerk, vernieuwd aan hoofd en leden,
 geen breuk, geen scheuring in de christenheid.
 Hij heeft geleefd om haar dreige' af te wenden;
 gestreden, om de kerk te zuiv'ren. Dat
 hij faalde is niet zijn schuld, maar schuld zou 't wezen
 zoo hij zijn welgewogen wil verliet
 en zich meesleepen liet om te verzamelen
 met hen wier doen hij niet goedkeuren kan.
 Hem rest niet anders in zijn oude dagen
 dan te maken partij voor zich alleen.
 Denk welk een moed het vergt om dit te doen,
 tot mikpunt, dag aan dag, te dienen voor de
 pijlen, gedoopt in 't gif van hoon en laster
 die spijtigheid afschiet op u! Veel lichter
 ware 't, te neigen naar één zij, te geven
 gewonnen zich, aan wie zoo zoetjes vleien
 'kom bij ons', te schuilen in de bescherming
 van bondgenootschap - maar het mag niet zijn.
 Zoo leeft hij dan vereenzaamd, fel bestookt
 van beide zijden, vogelvrij, maar ook
 vrij van inwendig wrijten, 't deel van wien
 samengaat met zoodaan'gen, wier weg hij

niet gansch kon loven. - Ziet hem nu uw denken
in milder licht?

GRYNAEUS

In mij strijden 't oude met
het nieuw gezicht en maken mij verward.
Maar ook uw rede knoopt vast om mijn denken
een band dien ik zelf niet losmaken kan.
Gij looft Erasmus, dat hij tusschen beide
partijen staan blijft.... en gij koost partij....

MORE

Wij zijn gevormd uit and're stof.... en leven
drong ons op andre banen. Niet aan elk
stelt het de groote vraag op d' eigen wijze,
niet voor elk blinkt in zijner lijnen wirwar
dezelfde als die der plicht. Had Erasmus
gestaan voor mijne keus, ik meen hij had ge-
kozen als ik.... maar dit zijn ijdele woorden....
Wist hij toen ge hem 't laatst bezocht, dat ik
des konings dienst verlaten had? Sprak hij
met u daarover?

GRYNAEUS

Toen ik hem verliet
had nog de tijding Freiburg niet bereikt;
wel het gerucht dat ge in de zaak van 's konings
huw'lijk den vorst weerstreefde. Toen Erasmus
dat vernam, pelde zijn scherpzinnigheid
dra het gevolg uit den bolster der oorzaak:
hij voorzag uw besluit.

MORE

En keurde 't goed?

GRYNAEUS

Hij sprak er van, behoedzaam
afwegende het voor en tegen, zóó

dat ik nauw merken kon naar welke zij de
 schaal van zijn oordeel overwoog. Hij loofde uw
 onbuigzaam wezen met zinrijke en
 hartgrondge woorden, makend mij den prijzer
 haast even lief als den gepreez'ne. Maar
 dan weer sprak hij van de noodzaak'lijkheid
 voor wie in 's levens raderwerk wil wezen
 een wiel, om het beweeg van zijnen wil
 zóó te reeg'len dat geen geduchter rad'ren
 hem brijz'len, botsend tegen hem. Hij roemde
 uw taak: de plecht der koninklijke macht
 richten naar wat'ren van vrede; de scherpe
 haken der heerschzucht met de wol omwinden
 van matiging.... en zoo, veel kwaad voorkomen
 dat anders vast geschiedde. 'Laat', sprak hij,
 'More in de zaak van 's konings huw'lijk niet
 te vast zich klampen aan zijn meening.... Moge
 zij juist zijn, hij moet tot het uiterste
 niet gaan; hij is verplicht te denken aan de
 gevolgen van zijn daad: valt hij, zoo worden
 wij humanisten alle ontkrachtigd, onze
 invloed krijgt in alle landen een knak.
 Men moet ook wete' iets toe te geven: laat hij
 ditmaal doen 's konings wil.... een andermaal
 kan hij met te meer klem de teugels korten
 en vindt volgzamen zin.'....

MORE

Onnoozel kind....

En dat zegt mijn scherpzinnige Erasmus!
 Hij weet niet, dat wie achter koningsluimen
 aandraaft, te land komt in den diepen kuil
 der machteloosheid, en daar liggen blijft;
 'k herken in den raad zijn plooibaar gemoed
 dat tot het laatst beproeft vreë te bewaren,
 te verzoenen wat onverzoenlijk is.

Hij meester in den woordenstrijd, schuwt strijd
die uitgaat boven het gewar van woorden
tot naakte klippen van de daad. - Mijn vriend,
ge draagt zijn meening met veel warmte voor:
ge deelt haar wel?

GRYNAEUS

't Past mij niet, uit te spreken
wat ik zou voelen als een oordeel over
een, dien ik boven alle menschen eer.
Maar ik erken, dit weegt voor mij wel zwaar:
- heeft zeker ook u zwaar gewogen, Morus -
wij humanisten reek'nen 't onze taak
om het heil dat nu opborrelt uit klare
en lang-gestremde wellen, te doen stroomen
over de wijde levensvelden, zoo
die voorbereidend eens een oogst te dragen
van menschlijk-milde, broederlijke zeden,
nietwaar? Maar wij kunnen die welle' alleen
heenleiden waar ze 't menschenzijn bevruchten,
door de rotssteen der vorstelijke macht.
Door dat graniet moeten wij een weg banen
onzen droom naar het land der daad. Daarom
is het veel waard, meen ik, eens konings vriend
en zijn raadsman te wezen; het te blijven
ook offers waard.... het moeten gronden zijn
steigend uit de diepten van het geweten
die ons loslaten doen, als onze harten
eenmaal vastgrepe' eens konings hart...

MORE

Geef mij
uw hand, Grynaeus: 'k denk als gij. Uit diepten
van het geweten kwam de stem die ik
volgde, toen ik mij van den koning wendde.
Hij zette zijn voet op donkere paden;

ik kon hem niet weerhouden: hem verzellen
 wilde ik niet. -
 En zoo vindt g' ons terug, aan wereldsch goed
 verarmd, van menigeen verlaten die
 onzen voorspoed omzwerfde als de vlinder
 kleurige kelk tot hem de bui verjaagt;
 en vindt ons vergenoegd en vredig levend
 voor elkaar, de zoetste gaven des levens
 genietend met een. onbekommerd hart.
 Zoo dienaren ontbreken, onze handen
 bezorgen fluks het werk en geen lakeien
 reppe' als onze voeten zich vóór 't bevel.
 Kauwend roemen wij 't zwarte brood, dat maakt
 de tanden blink-wit en geurig den adem -
 nietwaar kinderen? Ik voor mij betreur
 niets van het oude zorgbezwaarde leven,
 en de lang ontbeerde lucht der vrijheid
 adem ik in verrukt.

MARGREET

Wij voele' ons één in liefde en alle dingen
 zijn tusschen ons gemeen: ik bid tot God
 niet anders, dan dat hij het late blijven
 gelijk het is.

MERCY

Neen, niet betreur ik weelde
 of pronk, maar dat men menig arme nu
 wegsturen moet, die gewend was te vinden
 zijn nooddrift hier....

DANCE

En menig trouw dienaar
 wiens goed'ge kop sinds onze prille jaren
 ons toelachte op de trappen van het huis,
 verdwenen is.... de arme nar!

MORE

Hij vond
een goeden meester, kind.

DIENAAR

treedt binnen

Heer Thomas, de
bisschoppen van Winchester, Bath en Kent
verzoeken een onderhoud. Zij hebben, zeggen
z' u hun bezoek gemeld.

MORE

Zeg dat ik kom.

tot de vrouwen

Houdt vast den lieven gast, dat 'k hem weervinde;

tot Grynaeus

ik moet nog veel vernemen. *Af.*

MERCY

verschrikt

Wat beteekent
dit hoog bezoek?

DANCE

Bisschoppen en groote heeren
sleten den drempel van ons huis niet af
in 't laatste jaar.... hunne voetstappen wekken
in onze harten vrees....

GRYNAEUS

Wat scheelt u Dance?
Vrees waarvoor? Wat verschrikt u? een oud vriend
moet alles weten....

MARGREET

Ge zult alles hooren,
Simon, maar zeg mij eerst: hoe dunkt u vader?
Vindt ge hem anders, dan hij placht te zijn?

GRYNAEUS

Hij is nog milder, maar iets minder blij.
 't Is of zijn oude speelschheid breekt door waas
 van weemoed heen, als zon door fijne nevel...
 'k Zag om zijn mondhoecken een trek gegroefd
 die daar niet was, toen 'k hem, nu voor twee jaren
 verliet in de beslom'ring van het ambt....
 Maar zijn voorhoofd is even klaar.... nooit zag ik
 zulk een milden glans over een gelaat
 als heldert soms over uws vaders aan-
 gezicht, Margreet.... 't Zweemt naar de gulden klaarte
 die d'oude heilgen in Italië dragen
 op 't blank gemaald gelaat... maar toch weer anders:
 niet hemelsch, van boven-af neergezegen;
 - neen aardisch, van binnen-uit....

MARGREET

nadenkend

Het is het hart
 dat uit zijn wezen straalt, Grynaeus; 't wijd-
 open meegevoel voor het lot der menschen
 geeft hem die milde glans. Maar wat mij maakt
 bezorgd, 't zijn d' enk'le nieuwe groeven niet
 door kommers hand onbarmhartig gesneden
 in 't liefst gelaat.... Er is iets anders, er
 is een verand'ring, zoo fijn, in zijn wezen,
 dat woorden haar niet vatten kunnen, toch
 zoo klaar, dat ik niet twijfel... In de dagen
 dat hij het kanselierschap neerlei, kwam
 ze over hem... eerst een gespannen droefheid
 die zijn trekken verhardde.... en toen.... dit.
 Het groeide door zijn ernst.... meest door zijn glimlach,
 zooals door 't klare goud van najaarsdagen
 langzaam de ijlheid van den winter groeit.
 Och, d' oude schalksche glimlach, als bedauwd
 van levenslust, speelt om zijn lip niet meer;

een andre nam zijn plaats, onstoflijker...
 het is of hij de poort des levens achter
 zich sloot, en ons toelacht van gene zijde,
 niet meer bewogen als een sterveling....
 Ik ben zoo bang, Grynaeus....

GRYNAEUS

Maar waarvoor
 Margreet? uw vader trad uit 's konings dienst....
 Hij is toch veilig?

DANCE

Och vriend, laat ons de
 zwaarte een weinig uitstorten, die ons drukt....
 Wij kunnen het zoo schaars.... Wij, willen vader
 niet kwellen met onze bezorgdheid, binden
 ons voor hem een blijmoedig masker voor....
 dat is hem 't liefst.... Moeder is krank: het treuren
 over het oude verstoort haar gemoed;
 zij wrokt dat vader liet tusschen zijn vingers
 rijkdom en aanzien glippen, of het waren
 kralen van glas.... zijn hooge zin blijft haar
 gesloten.... u heugt hoe zij placht te wezen
 niet waar?

GRYNAEUS

Ja, ge zijt niet haar kind'ren...., vaak
 heb ik gepeinsd, hoe uw eigene moeder
 geweest moet zijn.... Maar verhaal mij nu waarvoor
 ge zijt bevreesd.

DANCE

Vader is in gevaar.
 De nieuwe koningin vergeeft hem niet
 dat hij haar huw'lijk dwarsboomde en den koning
 afried van haar.... Zij is trotsch en wraakzuchtig:
 Hendrik volgt haar wil, als het schip het roer.

GRYNAEUS

Maar hoe dwarsboomde uw vader haar huwelijk?
 'k Meende dat hij terugtrad uit het ambt
 om t' ontgaan een openlijk zich verklaren
 tegen zijn vorst en toch zichzelf te blijven
 getrouw.

MARGREET

Zoo is 't ook, Simon, maar de koning
 hoopte met hulp van mannen van gezag
 't nietig verklaren van zijn eerste huw'lijk
 t' omgeven met een valsche glimp van godlijk
 en menschlijk recht. En bove' alle andre namen
 was vaders naam hem waard, om 't dubb'le stralen
 van zijn groot wete' en zijn onkreukbaarheid.
 O vriend, wat laffe kruipers zijn de meeste
 menschen, zijn al die hooggeleerde raadslîen
 waartoe mijn jeugd zoo schuchter opzag. - Hebt ge 't
 niet gehoord: negen universiteiten
 van Eng'land, Frankrijk, Italië verklaarden
 de scheiding geldig naar kerkelijk recht....
 De vreemden gaven 't laf getuigenis
 voor goud; de pen waarmee mijn landsliên schreven
 was gedoopt in de witte verf der vrees.
 O 'k heb een harde les
 geleerd: ik leerde menschen te verachten
 die 'k had vereerd.... Zij, die achtbaren, wijzen,
 wier taak het was, met kennis' vlammend zwaard
 den driesten aanrander van heil'ge wetten
 terug te drijven, braken 't zwaard aan stukken
 toen hij 't beval....

GRYNAEUS

Ja, de meeste geleerden
 deugen voor mart'laar niet, dat 's vast. Maar uw
 vader, Margreet?

MARGREET

De koning gaf hem last
de goudgekochte en afgeperste adviezen
voor te lezen aan 't parlement, om zoo
de meening te doen sijn'len in de harten
als druppels gift 'Morus is voor den koning'
en de kiemen van 't verzet te ontcrachten
dat opkwam hier en daar.

Dat waren donkre dagen, vriend! 'k zag vader
nooit, gelijk toen, met zich zelven in strijd.
De wolk tusschen zijn brauwen trok niet op;
zijn strakke, naar binnen gekeerde blik
scheen geen onzer te zien. 't Huis was verduisterd.
Maar op een morgen kwam hij thuis met d' oude
teedere schalkschheid trillend om zijn mond,
strelde ons en kuste ons, en vertelde ons schertsend
'gij zijt niet meer de kind'ren van mijnheer den
rijkskanselier, maar die van mijnheer More.'
Dien eigen avond riep hij ons bijeen
hier op 't terras, en met eenvoud'ge woorden
sprak hij ons toe, vroeg onze steun en hulp,
vermaande ons zacht tot moed en eendracht, beurde
ons hart zóó op, toonde ons 't stroef gelaat
van armoe, nu nabij, zoo schoon-eerwaardig,
dat wij in liefde ontbrandden tot haar.
Wij weenden zoete tranen. Sinds dat uur
hebben onze vijf gezinnen geleefd
als één gezin, en niemand onzer heeft meer
iets zijn eigen genoemd....

GRYNAEUS

Ik moet veel hooren
van deze zachte zede die u bindt,
maar laat mij eerst al uw zorgen meedragen:
wat wil de koning meer, dan dat uw vader
niet openlijk tegen hem staat?

DANCE

De koning
 zou zich hiermee misschien tevreden geven,
 maar Anna nooit.... Zij gunt dit vredig leven
 aan vader niet,
 zij wil hem vernederen en vernielen....
 ik zie haar haat loere' uit de schaduw-nissen
 van het paleis, onspinnen onze woning
 met boos beraad.... In net van donk're logens
 wordt vader ingesponnen; schandelijke
 verzinsels trekt men samen om zijn hoofd.
 Hem, die ieder geschenk met zachten drang
 weder toeschoof den schenker, dat geen spatsel
 zou 't kleed zijner onkreukbaarheid bevleken
 beschuldigt men....

GRYNAEUS

Van omgekocht te wezen?
 Hem, Thomas More? Geen mensch die het gelooft!
 Is dat uw zorg, Margreet?

MARGREET

O was het dat alleenig!
 Laster in alle soorten draagt men aan! -
 Wie is als hij verdraagzaam? Leerde hij ons
 dit denken niet: 't recht geloof is genade,
 geen verdienste, geen vrucht van eigen wil.
 Kettters moet men beklagen, men moet trachten
 ze te genezen van hun slecht geloof
 door voorbeeld en betoog; ze te vervolgen
 is ijdel - en behaagt niet God. Nu heet het
 dat vader kettters aan den lijve straffe om
 der wille van 't geloof
 en met geweld de gewetens wou dwingen.

GRYNAEUS

Daarvan kan ik getuigen, die, schoon volg'ling
 van Melanchton, vond in zijn huis het thuis
 dat mij weeromtrok uit zonnig Italië
 naar uw zonloos nevelbedekte land.
 Zijn lamp was 't die mij altijd welkom straalde,
 als ik, vermoeid van 't ingespannen turen
 op de handschriften, waar de tijd aan vrat,
 voelde in. den schemer het heimwee besluipen
 naar het zachte land Touraine mijn hart.
 Zijn voorspraak ontsloot m' als een tooverspreuk
 kostbare boekerijen waar de schatten
 te fonk'len lagen van den griekschen geest.
 Hij effende mij de moeilijke wegen
 in den vreemde, maakte er te leven zacht
 door de gulheid van zijn vriendschap, den omgang
 met zijn gezin, 't liefste dat ik ooit vond....
 Dat was zijn onverdraagzaamheid!

MERCY

O, dit
 smaakt bitter in den mond: hij, minlijkste
 van alle menschen,
 die niemand ongetroost kon laten gaan,
 elks verdrukking voelde in zijn eigen vleesch,
 die de weeze' opnam in zijn huis'lijkheid
 en in zijn hart - gelijk ik heb ervaren, -
 de verongelijken hielp aan hun recht
 of 't ook verdroot machtigen naar de wereld,
 - als onze William weet - hij wordt beschuldigd
 van onmenscheijkheid....

DANCE

Als men bedenkt
 hoevelen hij oprichtte uit ellende,
 ze weldoend met een zoo verheugd gezicht

als was hij het, die helpend werd geholpen,
dan voelt men verbaasd, dat zij allen niet
oprijze', en een ring om hem vormend, roepen
'raakt hem niet aan, raakt onzen More niet aan.'

MARGREET

Zij durven niet, vrees maakt hen laf.

DANCE

Ach Simon,
wij hebben u nog niet verhaald het ergste,
wat wij van d' aanvang te verhalen hunk'ren
maar konden 't niet: 't is of de lippen weig'ren
vrij te laten dat wat de ziel het meest
vult met angstig gevoel en donk're beelden.
Ons ontrusten maar niet losse en wilde
geruchten: neen een feit staat als een muur
dreigend voor onze hulp'looze gedachten;
ze willen vluchten, maar ze kunnen niet....
Vader.... wordt beschuldigd.... van hoogverraad.

GRYNAEUS

Dat kan niet waar zijn.

MERCY

Het is waar, Grynaeus.
Hebt ge niet van het heilig wijf uit Kent
gehoord, dat voorgeeft stemmen te vernemen
uit hemelrijk, haar gelastend te maken
's konings huwelijk als een werk des duivels
bij 't volk bekend? - Z' is aangeklaagd, en vader
werd in d' aanklacht betrokken, als de man
die haar verleid zou hebben tot bedrieg'lijk
voorwenden van hemelsche ingeving....

MARGREET

Hij
voorzag den strik en poogde die t' ontgaan.

Daarom heeft hij tege' elk verzwegen of
 hij haar houdt voor een bedriegster dan
 voor een godbegenadigd wezen.... nimmer
 zag hij haar, noch zond haar iets van zijn hand....
 De aanklacht tegen hem vindt geen duimbreed
 bewijs om op te staan: elk eerlijk rechter
 moet daarin herkennen de giftige vrucht
 van verborgen gewroet die hij, gelijk
 een booze pad, wegstoot van voor zijn voeten....
 Maar men wil zijn schuld, waar men macht heeft om
 den wil tot daad te maken: daarom sling'ren
 wij angstig tusschen hoop en vrees.

GRYNAEUS

Vergeef me:
 ik vind geen woorden.... wanneer kunt ge weten....

MARGREET

Misschien vandaag.... Geruchten gaan, dat vaders
 naam is gedelgd in d' aanklacht: mijn man voer
 bij 't morgenkrieke' al stadwaarts, uit te vinden
 of 't waarheid zingt, dit zoet-getongd gerucht.
 Wij kunnen hem elk oogenblik terug
 verwachten.... vader weet van niets.... Begrijpt ge
 nu onze spanning, vriend?

GRYNAEUS

Alles begrijp ik,
 en hoop 't beste, Margreet.

DANCE

Daar komt een sloep
 de bocht om.... neen.... ja toch, het is de onze....
 zij roeien hard....

MERCY

William staat op.... hij wuift
 ons toe.... opnieuw....

MARGREET

Het afgesproken teeken
voor goede tijding.... 'k ga hen tegemoet. *Af.*

GRYNAEUS

Gij verlangt ook te gaan? Zoo ge 't vergunt
zal ik uw moeder in dien tijd begroeten
dat zij mij niet verdenke onheusch te wezen,
en vind u dan weer hier terug. Moge alles
zijn als wij hopen, vriendinnen! Tot straks, *Af.*

DANCE

Die laat zich niet wegslaan van 't hart waarin
hij wierp zijn anker.... wisten allen die
zich noemden onze vrienden, even wel
wat trouw beteekent, als die 'wufte Franschman'
dan groeide 't gras nu niet tusschen de steenen
rondom ons huis...

MERCY

Dance, wanneer vaders onschuld
rijst boven de dikke wolken van laster
weer stralend uit, dan zullen velen keeren
die vrees nu ver houdt van ons huis...

DANCE

Och Mercy,
boven de wolk van 's konings ongenade
zal vader niet weer uitrijzen - en die
maakt om ons heen nu zulk een doodsche leegte
als broeit een booze ziekte over 't huis,
niet geloof aan zijn schuld.

MERCY

Stil, daar komt vader.

MORE

Dat was een lang bezoek! hun vriend'lijke aandrang
 liet maar niet af!....

MERCY

Wat wilden zij van u?

MORE

Mij presse' om deel te nemen aan de aanstaande
 blijde intocht der nieuwe koningin
 door Londen's straten: twintig gouddukaten
 boden ze mij aan om een feestgewaad
 te koopen, want ze wisten onze spinde
 maar slecht voorzien....

DANCE

Ge zeidet ja?

MORE

Ge schertst toch,
 mijn kind? Kunt g' u uw vader denken, uit-
 gedost in kleurig narrenpak, op Paschen
 meegevoerd in den stoet, gelijk een zeldzaam
 en lang weerbarstig dier, eindelijk getemd?

DANCE

Maar zal de koning niet toornen?

MORE

Ach, die zal te nauwernood
 missen in heel die doorluchtige stoet
 van glinst'rende eed'le'en statige prelaten,
 zich verdringend om zijne hand te kussen
 en zijn nieuwbakken koningin te huld'gen,
 den simplen burger Thomas More. - Waar bleef
 de gast?

DANCE

Die wijlt bij moeder.

MARGREET

binnenkomend met William

Vader, vader,
uw naam is weggenomen uit de aanklacht,
mijn William bracht de goede tijding mee!
Wij zijn zoo blij...

WILLIAM

Mijn beste, beste vader...

MORE

steekt hem de handen toe; de vrouwen omhelzen hem, ook Grynaeus en vrouw Else treden binnen.

Mijn beste zoon, veel dank. - Mijn lieve kind'ren,
wij willen de verademing genieten
met heel ons hart, maar niet vergeten dat wat
vandaag voorbijdreef, morgen keeren kan.
Grynaeus, gij blijft onze gast van avond
niet waar? Kom zet u tusschen ons, gelijk
in d' oude dagen: doe verhalend 't zacht
azuur en de edelgewelfde lijnen
der bergen van het schoone land Italië
voor ons opstaan.... en de klare gestalten
gaande daarin. Wij luist'ren toe....

*Allen zetten zich; sommigen op de trappen van het terras; ook More, met zijn hoofd op
Margreets schoot, die een trede hooger zit.*

GRYNAEUS

'k Vond in Verona....
Vreemd, dingen die nog gist'ren glansden aan
den boom herinnering als gouden vruchten,
liggen nu ergens waar 'k ze niet kan vinden,

bestoven in een uithoek van het brein....
 't Is mij, als schouwde ik in een droom Italië
 en voel, ontwaakt, den droom nu ver en verder
 weggaan van mij....

WILLIAM

't Komt door de heete broeiing
 der lucht: die maakt vandaag de zinnen loom.

MARGREET

De lenteboschen op de heuvelen
 donk'ren violet tegen de looden kim;
 zij schijnen wonderlijk nabij: 't zijn teek'nen
 dat onweer dreigt....

DANCE

Zie de zwaluwen scheren
 over het water dat als olie schijnt
 zoo traag en dik.

MERCY

Men hoort de schippers roepen
 over den stroom....

MARGREET

Hen antwoorden de knapen
 van de moeslanden aan de overzij....
 alle geluiden klinken hoog en fijn
 door de gespannen stilte...

MERCY

Huivert ge
 Margreet?

MARGREET

Het was of onzichtbare vlerken
 flaptten tegen mijn hoofd. - Voeldet gij niets?

MORE

Komt kinderen, wie uwer weet een lied
dat d' onrust van deze broeiende stilte
weer effent door het bloed? - Gij Mercy?

MERCY

Ik
kan. nu niet zingen, vader.

MORE

Dance, dan gij?
Wij zijn het onzen lieven gast verplicht:
hij mag niet denken, dat wij 't zinge' ontleerden.

DANCE

Mij valt niets in dan de klagende wijze
van de moeder die den knaap Vrede zocht.

MORE

Dan zullen w' onrust met onrust verjagen,
mijn kind, want wat opwolkt in zoete tonen
bezwaart niet langer 't hart.

DANCE

zingt

Edele heeren en schoone vrouwen,
kwam hier voorbij een blonde knaap?
Tot ik mijn arme' om zijn leest kan vouwen
vindt mijn hart geen rust en mijn oog geen slaap.

Ik schrijd en ik schrijd over heuvels, langs dalen,
door zandige vlakten en wild foreest
om den lieflijken knaap te achterhalen
wiens adem mijn kranke hart geneest.

Zijn stem is zacht als de zang der baren,
zijn lach als de lach van den dageraad,
de geur die stroomt uit zijn blonde haren
alle geuren der lente te boven gaat.

Ik schrijd en ik schrijd, mijn voeten bloeden
mijn adem hijgt, maar ik merk het nauw
tot ik kom aan wijde glanzende vloeden
of waar bergen rijzen in 't koep'lend blauw.

Dan zit ik en ween, want het spoor is verloren
en ik moet terug en ik weet niet waar
ik den knaap met den lach van morgengloren
zal zoeken en 't lentegeurig haar.

Maar ik ga, en aan zingende menschen weder
vraag ik 'kwam hier niet een knaap voorbij?
Vrede is zijn naam en zijn oog is teeder
als lente en als vogelzangen blij.'

En sommigen schudden het hoofd en spreken
gedempt: 'Wij hebben hem niet gezien;
wij droomen van hem - uit die droomen breken
liederen uit - droomt ge ook misschien?'

En anderen zien mij vreemd aan en wijzen
omhoog: 'Daar woont de knaap dien ge meent'
en ze zingen weer, maar een and're wijze
dan waar mijn verlangend hart naar weent.

Want ik weet dat hij leeft op deze aarde
en geen droom is; ik droeg hem in dezen schoot,
ik was 't die hem droeg, ik was 't die hem baarde,
ik was 't die hem baarde, ik kweekte hem groot.

Maar hij ontvlood - om hem weer te vinden
zoek ik de wereld, de wereld door,
want hij is mijn eige' en mijn meest beminde
en mijn hart vond geen rust, sinds het hem verloor...

Edele heeren en schoone vrouwen
kwam hier niet voorbij mijn blonde kind?
Zijn gelaat is een bloem om te aanschouwen
en zijn adem geurende lentewind.

MERCY

Arme moeder, hoe lang nog zult ge jagen
om vrede door de groote wereld? Wie
vindt den weg weer tot het verloren kind
der menschheid?

MARGREET

Eenmaal zullen wij hem vinden,
zoo we zoeken, allen te samen - is
het niet, vader?

VROUW ELSE

Thomas, waar peinst gij aan?

MORE

Ik peinsde aan den tijd, dat dit hoofd weder
zal liggen, gelijk nu, in dezen schoot.

Tweede bedrijf

*More's paviljoen te Chelsea. More, Margreet, een kind van Margreet op More's knie. Dienaar.
Later Bisschop Cranmer en de Hertog van Norfolk*

MARGREET

lezend

En Crito, dit gehoord hebbende
sprak tot Sokrates....

DIENAAR

Heer Thomas, de Hertog van Norfolk en
bisschop Cranmer vragen om u te spreken.

MORE

Breng de heeren hierheen. - Doe 't boek niet dicht, mijn kind:
wij zullen na het bezoek verder lezen.

Cranmer en Norfolk treden binnen

Welkom, mijnheeren. Zet u. Het is lang
sinds wij elkander zagen. In mijn woning
zijn gaste' als gij nu zeldzaam gelijk bloemen
in wintertijd, en des te warmer welkom.

CRANMER

Plato, naar 'k zie. Het doet mij leed, dat wij
u en uw dochter storen in zoo zoete
genieting.... maar 't geldt een zaak van gewicht....
Wij wenschten u vertrouwelijk te spreken.....

MORE

Ik heb voor deze geen geheimen.

NORFOLK

't Zijn
Zaken van staat.

MORE

'k Meende met zulke zaken
te hebben afgedaan. - Laat ons alleen,
Margreet.

Margreet en kind af.

NORFOLK

Ik zou u haast benijden, More.
De last der openbare zaak is van uw
schoulers gelicht; ge zijt gezond, nog krachtig,
uw lieven vorme' om u een dubblen ring
van kind'ren en kindskind'ren: daarin straalt ge,
hun middelpunt, hun zon; en al uw uren
moogt g' als u lust verdeelen, tusschen 't zoet
verkeer met de geliefde uwer jeugd:
de studie, en het zorgloos samenzijn
met d' uwe' in teeder kooze' of lichte scherts;
terwijl wij in de stormbewogen tijden,
van onzen post, met zorgbezwaarde harten
de golven zien bespringen 't schip van staat,
en onze willen spannen, ze te keeren. -
Gelukkig man!

MORE

Misgun mij niet, mijnheer,
het gloren dat mijn avondlijken hemel
verguldt: wie weet hoe ras mijn dag zal zinken!
Ik koester mij misschien aan jeugd en blijheid
vandaag voor 't laatst. - Maar wat brengt u hierheen?

NORFOLK

Wij komen, More, tot u als vrienden, - mij
behaagde altijd uw frank en open wezen,
uw vrije luim, de mildheid van uw hart.
Gij hebt den staat goede diensten bewezen
en niemand was aan 's konings hart gegroeid zoo

innig als gij. - Hij treurt om uw besluit
nog immer, wenschte u weer terug aan 't hof,
hem bij te staan gelijk gij placht. Hij is
bereid al wat geschiedde te vergeten
en u opnieuw t' omvatten in de koest' ring
van zijne gunst.

MORE

Ik dank den koning, Norfolk,
zijn goedertierenheid verwarmt mijn hart.

NORFOLK

Gij hebt niet anders
te doen als 't eene woord te spreken, More,
dat, zooals 't flappen van den standaard meldt
aan allen die het zien: 'hier wijlt de koning',
u kenbaar maakt wijd-uit bij alle menschen
een trouw dienaar der koninklijke macht.

MORE

Welk woord, mijnheer?

NORFOLK

't Bezweren der nieuwe besluiten
die de kind'ren der vroeg're koningin
uitsluiten van den troon met hun geslacht
en den koning tot hoofd der kerk van Engeland
verheffen.

MORE

Mijnheeren, ik dank u voor
de vriendelijke gezindheid die u doet
pogen de wijzers van mijn zin te richten
naar de slag van den koninklijken wil.
Maar zij zijn te stroef om den sprong te maken
dien gij verlangt. Ik kan de gunst des konings
niet koopen tot den prijs dien hij mij vraagt:

de rust van mijn geweten. Het verbiedt mij
dien eed.

CRANMER

Hoe kan 't geweten u te doen
verbieden wat zooveel eewaard'ge en vrome
christenen zonder schroom hebben gedaan?
Acht gij u dan hen allen wijzer, méér
door godlijk licht verhelderd? Zie: dat zweemt
naar hoogmoed, naar eigengerechtigheid.
Behoede u God voor deze zonde! En dan,
hoe zou 't geweten u verbieden, om
een woord te spreken, dat den toegang tot
de lichte banen van barmhartigheid
en goede werken opent? Ge zijt mild,
haast overmild placht ge uw geld en goed
te deelen met die derfden; schutspatroom
waart g' aller armen; uw lach klonk nooit zoo ruim,
noch stond uw oog zoo helder, dan wanneer
ge een bekommerde hadt opgericht,
geholpen een verdrukte. Maar toen ge
uw ambt verliet, wierpen uw eigen handen
de bronnen van uw macht tot helpen dicht.
Ge hebt noch geld, noch invloed meer te geven,
en ongetroost gaan velen van u weg.
Keer terug tot des konings dienst, en dra
zullen de bronnen van uw gulheid weder
borrelen, rijklijk als weleer.... ik spreek
niet van de vruchten voor wie zijn u 't naast:
ge telt dat niet - 't is edel - maar bedenk:
wie arm is....

MORE

Ik raad u, mijnheer, niet verder
te ploegen deze voor, zoo ge niet wilt
dat ons gesprek stuite op ijzerhard en

niet weg te ruimen eer. - En wat betreft
 mijn machtloosheid te helpen, hare heeling:
 ik weet dat geen gulheid kan zegen werken
 die uit den modder van een veil geweten
 troebel ontspringt; en geen werk'lijke gave
 groeit uit het zaad, dat in de slechte aarde
 verzuurd is van een slinksch gemoed.- Ge zegt
 dat ik niets kan, niets meer vermag te doen
 nu koninklijke gunst mij niet meer hooghoudt
 op haren arm - toch nog een man te wezen,
 wil 'k hopen, die zich niet verlokken laat
 zijn geweten te ruilen voor wat aanzien
 en goud: - misschien een vaan ook waar omheen zich
 zaamlen wie denke' als ik....

CRANMER

Wat, wilt ge worden
 middelpunt van verzet? - Vergeldt ge zóó
 den vorst zijn gunst, de lange weldaden
 dier jaren dat de weerschijn van zijn macht
 om uw persoon een sfeer van hoogheid spreidde
 die elk eerbiedig neigen deed voor u?
 Zwarte ondank, trouweloosheid zou het wezen....
 dat meent ge niet....

MORE

Trouweloosheid en ondank
 zijn mijn zin vreemd, mijnheer. Ondankbaar is
 wie met een stomp of geprikkeld gemoed
 ziende naar het weldadig vuur waaraan hij
 verwarmde zijn kleumende lijf, het uittrapt
 en verder gaat, niet wie de taaie vezels
 van liefde voor zijn weldoener, met pijn
 rukt uit zijn eigen tegenstrevend hart,
 zich zelve aandoend een bloedende wonde
 die nooit meer heelt....

CRANMER

Hoe meent gc....

MORE

Luister... ik

wensch geen mensch toe dat het lot hem bescheer'
 wat 't mij beschoor: zich los te moeten maken
 van wat hij liefhad, tegenover 't voorwerp
 van lange liefde met ontgoochelde oogen
 komen te staan.... Mijn hart hing aan den koning.
 Had ik den jong'ling niet zien overbuigen
 hunk'rend om uit den stroom van 't nieuwe weten
 te drinken, waar ik zelf zoo diep-begeerig
 uit dronk? Wist ik hem aan zijns vaders hof
 niet kwijne', een plant van eed'ler soort, dan in die
 grove aarde tieren kon? Ik zag
 de adem van den zachter, ruimer geest
 die waarde door Europa, vulle' en ronden
 de weeke vormen van zijn jong gemoed.
 En toen zijn koninklijke wil mij riep,
 verliet ik welgemoed de vreed'ge stilte,
 waar 't plechtig ruischen van filosofie
 zich met klokjes-heldere stemmen, kinder-
 stemmen, verbond tot schoone harmonie.
 Het beste deel van mijn manlijke krachten,
 gaf ik den koning - en hij hief mij hoog
 in zijn vertrouwen, stortte gunst en vriendschap
 met milde hande' over mij uit. 'k Gedenk het,
 al die glans-omvloten jaren gedenk ik,
 gelijk mij past, met eerbiedigen dank;
 en ook, als wij verloren vreugd herdenken,
 met smartbewogen zin....

NORFOLK

Maar waarom hebt ge....

MORE

Toen ik dat alles weg moest stooten, dien
 bond van veel jaren breken, heb ik lang
 naar kracht gezocht, om wat in 't hart was samen-
 gegroeid met de ranken van veel-vertakt
 levensbedrijf, daaruit te rukken. En
 in 't eind vond ik die kracht: in mijn geweten
 vond ik haar. En de stille oogen van
 mijn dankbaarheid, die mij verwijtend volgden
 heb ik gesloten met een langen kus
 gelijk men een vrouw kust waar men voor eeuwig
 van scheidt.

Begrijpt ge nu, waarom mijn ooren wel
 hoore' uw verwijt, ik zou ondankbaar wezen,
 mijn hart het niet verstaat?

CRANMER

Maar de trouw schendt,
 wie, gelijk gij....

MORE

Gunt me, ik bid u, 't recht
 van iederen beklagde: vrij te spreken
 tot zijn verdediging - 'k zal niet lang meer zijn.
 Ge noemt me trouwloos: ik erken geen trouw
 die bindt in 't slechte. - Mijn trouw was 't, den koning
 't gelaat der waarheid t'ontsluieren, haar
 stem te doen uitklinken boven het koor
 van vleierij en logen, dat de ooren
 der vorsten vult. Mijn trouw was 't hem te raden
 tegen de baan, waarheen hem drong begeerte,
 zijn driftig bloed, zijn heerszuchtige aard.
 Mijn trouw, met zachten aandrang hem te leiden
 omhoog tot effen vrede-weiden waar
 zijn volk kon grazen - niet met hem te rollen
 de helling af van ied'ren lust. Mijn trouw

was het niet, elke ongerechtigheid
 met hondsche aanbidding t' omkwispelen. Niet
 dien trouw had hij gevraagd, had ik gezworen,
 in 't uur dat onze bond gesloten werd,
 toen hij, zijn arm om mijnen nek geslagen,
 zóó, sprak tot mij: 'Zie eerst naar God en uw
 geweten - dan naar mij; zoo zult ge mij
 immer het beste dienen.' O 'k heb hem
 nog lief, omdat hij dat woord heeft gesproken
 eenmaal. Mijn trouw verloor het zich tot vaan,
 volgde 't op de woelige levensvelden
 waarheen zijn dienst mij voerde, - en volgt het heden
 door ter zijde te staan....

NORFOLK

Het loopt verkeerd. - De koning,
 Morus, is zeer verbitterd tegen u.
 Zijn gunst hield u vaak staande als uw benijders
 saamspanden tot uw val; zij was het schild
 dat hunne slagen weerde. Nu heeft hij
 zijn vrienden noodig. De lucht bulkt van strijd:
 het gaat er om, wie heerschen zal in Eng'land,
 koning of paus. Ontvalt gij hem - de staf
 dien hij zich uitverloor om op te leunen -
 dan aadmen al zijn vijanden verruimd,
 en steken tot weerspanningheid de hoofden
 bijeen. Uw afval geeft hun moed. Hij kan
 dien afval niet gedoogen. Begrijpt ge? Hij kan 't niet.
 Zoo staat de zaak. Ik raad u, om uw zelfs wil,
 raad ik u, Morus, voorzichtig te zijn.

MORE

Ik dank u voor dien raad, mijnheer. Voorzichtig
 was ik zoo lang ik kon. De dagen van
 heldhaftige overmoed ben ik ontwassen
 sinds lang; mijn lijf jaagt niet vooruit, begeerig,

bij 't speuren van gevaar.
 Door meen'ge rusteloze nacht lag ik
 uitmetend de gevaren die mij dreigden
 zoo ik niet zwenkte, en hun aangezichten
 maakten mijn zwak hart telkenmaal vervaard.
 Daarom ontweek ik mij te stellen tegen-
 over den koning - 'k had voor dit ontwijken
 grond genoeg - zocht ik veiligheid in het
 verborgen bestaan van den simp'len burger,
 als een dier in zijn hol. Maar in het perk
 des levens rukken onvoorziene winden
 de ballen onzer best-gemikte daden
 vaak van hun baan. Niet met mijn wil, mijn neiging,
 ondanks hen is het oogenblik gekomen
 van de keus: voor, of - tegen. Hoort mij aan:
 ik ben een oud man, gehecht aan de zijnen,
 verlangend naar rust en een weinig vreugde
 om zacht t' enden. - Maar bovenal schat ik
 inwend'gen vrede.... Ge kunt verder spreken
 u sparen: 'k heb de keus gedaan.

CRANMER

Stijfhoofdig
 en roek'loos man, hol niet zoo blindelings
 naar uw verderf. Staat ge alleen? Hebt ge
 het recht, om al de uwen te verderven,
 ze mee te sleuren in uw val?
 Vijf gezinnen hebt g' om u heen verzameld
 van kind'ren en kindskind'ren, ze gewend
 van u t' ontvangen al wat leven zacht en
 behaaglijk maakt. In uwe ruime huizing
 vonden allen plaats. Reeds waart, naar men zegt,
 de armoewolf rondom de staat'ge woning,
 die nu, een overruim gewaad, omrimpelt
 uw veel-gekrompen staat. - Maar laat dit wezen
 als 't is. Wat zal gebeuren, zoo ge blijft

weig'ren te zweren? - U zelf wacht de Tower
tot de dood u verlost....

Uw goederen verklaart de kroon vervallen,
d' uwen worden verjaagd van huis en hof....
Denk aan hun lot, denk aan 't harde bestaan
dat al die teere vrouwe' en jonge kindren
bedreigt.... verstrooid zullen zij zwerven, lijden,
verkwijne' in zorg en kommer.... van het oude
glansrijke leven, zal hun enkel blijven
stekende herinnering....

MORE

Zij zijn jong
en sterk, met kennis en verstand gewapend:
zij zullen eten 't zelfverdiende brood
en proeven 't zoet....

CRANMER

Waar zullen ze verdienste
vinden? Des konings ongenade schuift
den grendel dicht voor ieder wel-bezoldigd
en eervol ambt - weet ge het niet?

MORE

Dan zullen
z' aan de deuren vragen barmhartigheid
bij wie vergeefs barmhartigheid nooit vroegen
aan onze deur.

CRANMER

En zullen vinden ze
geslote' alom, want des verraders kindren
te helpen, brengt zelf in reuk van verraad,
en vrees bedwingt de laffe menschenharten....

MORE

Niet alle....

CRANMER

Neen, maar 't overgroot getal.
 Laat een storm schudden aan uw levensboom:
 de vrienden die hem welig maakten, dwar'len
 omlaag en vluchten weg in dolle vaart.
 Uw kind'ren zullen naakt staan in de wereld,
 zonder bescherming, vriendeloos, verlaten....
 dat zal uw daad zijn.... zij zullen hun vader
 niet danken voor die daad....

MORE

Zij zouden hem
 verachten zoo zijn leer ging eenen weg,
 zijn doen een andren.... Laat hij in hun hart
 voortleven als een man, die 't liefste liet,
 't lieve leven zelf neerlei, liever dan
 wat hem heilig was, uit vrees te verraden...
 ik ben tevreë als zulk een man te leven
 in hun herin'ring...

NORFOLK

Maar ge zult dat niet,
 vriend, want de greep der wereld zal het beeld
 van den held en den mart'laar in hun harten
 verwringen tot gedaante monsterlijk,
 en haar bazuinen stem zal zóó luid dreunen:
 'schande over Morus, hij verried zijn koning,
 die hem met weldaden omkranste', dat
 de stem des bloeds in een beschaamd gefluister
 uitdooven zal. Bezin u, Morus, luister
 naar rede, onteer niet den naam dien ge draagt!
 Ge erfdet hem, een ongerepten spiegel,
 die veel geslachten voor u hielden blank;
 uw daden en geschriften maakten heller
 zijn glans: en wilt ge nu dien naam
 uw kind'ren overgeven, zwart besmeurd met

roep van verraad? Zal uw geslacht
hem voortaan medesleepen door de tijden,
beschaamd, of schuw verbergen onder een
geborgden, klankloos van herinneringen,
inderhaast opgeraapt?

MORE

Ik geef mijn naam
vertrouwend aan den vloed der tijden over,
wetend, dat hij daaruit eens op zal rijzen
blinkend-geschuurd en blank van schuld. De toekomst
maakt het onrecht van heden goed....

NORFOLK

En zoo
het anders kwame?

MORE

Dan wil ik liever ook toekomstig onrecht
dragen, dan tegen mijn geweten doen....

NORFOLK

Ge zijt uitzinnig! Allen zullen zweren....

MORE

Zoo laat dan één anders dan allen zijn:
gewetens zijn niet gelijk aren, buigend
alle naar ééne zijde voor den wind.

NORFOLK

Bij God, Heer Thomas, voor de laatste maal,
neem u in acht met koningen te twisten:
des konings wraak beduidt de dood.

MORE

De dood
spaart evenmin wie in 's konings genade

volop zich zont. Hij is de oceaan
 waar onze levens eens alle in monden,
 al is hun aller weg niet even lang....

CRANMER

tot Norfolk

Hij is niet meer te helpen....

tot More

't Is des konings wil
 dat gij en de bisschop van Rochester morgen
 u vervoegt in het aartsbisschoppelijk
 paleis, om de besluiten te bezweren.
 Een bode haalt u nog van avond af....
 Zie toe, dat ge voor morgen maakt gesmijdig
 dit overstug geweten, 't leert te plooiën
 zich naar den vorm van 's konings wil. Zoo niet:
 de Tower wacht....

MORE

tot Cranmer

Morgen als heden geve God mij kracht
 voor geen verlokking of geweld te wijken:

tot Norfolk

Ik wensch u heil, mijnheer.

NORFOLK

Ik u verstand.

Norfolk en Cranmer af

MORE

Nu heb ik een koers gezet, die mijn schip
 doet recht tegen de klip der koningsmacht
 oploope' en zeker zal verbrijzelen....
 Ik kan niet meer terug.... Vreemd om het land
 te zien wegdeinen en zeker te weten
 dat men nooit in de haven wederkeert...
 Goddank! het zwaarste deed ik.... al het andre

zal gebeuren zonder mijn doen.

Margreet treedt binnen

Margreet...
Kom bij me, kind.

MARGREET

Ik zag de heeren gaan...
Ze bleven lang....

Zij ziet More aan en verschrikt

Vader, wat is.... wat kwamen
ze doen?

MORE

Zien, of ze konden met gedreig
murw maken je vaders gewete', of dat
hardere hamers daartoe nodig zijn....

MARGREET

Ze dreigden u? Waarmee?....

MORE

ziet baar zwijgend aan; zij bedekt het gezicht met de banden

Wees niet verschrikt,
er is niets gebeurd om verschrikt te wezen,
mijn kind. Kom zet je op het oude plaatsje:
wij willen 'akademie' houden, als
je placht te noemen ons vertrouwlijk spreken
over de vragen die van alle zijden
dit klein levens-eiland ombruisen.

MARGREET

gaat aan zijn voeten op een bankje zitten

Zoo
voel 'k mij weer worden het jongmeisje, vol
van vagen drang en onbestemd verlangen,
dat uit uw zacht-nadrukkelijke woorden
eens 't licht van zekerheid zag opstaan....

MORE

Zacht

wendde je jonge ziel zich naar dat licht....
 Ik zag de kelk zich openen, begeerig
 drinken den dauw, dien ik opving voor jou
 van Plato's lip en die der and're wijzen.

MARGREET

Wat was het zoet, aan uw hand te betreên
 dat gouden land van de filosofie;
 te voelen, hoe een vastheid in mij groeide
 en sterker werd.

MORE

Wat was het zoet, te stijgen
 hand in hand naar de toppen der gedachte,
 waar opengaat de zin des levens.... Kind,
 ik heb in jou mijn groot geluk gevonden
 en ik wil dat je weet hoe ik het vond. -
 Mijn kind'ren heb ik allen lief
 gelijkelijk, met de teedere liefde
 eens vaders, maar jou heb ik ook nog lief
 anders, niet teederder maar hoopvoller.
 Ik heb in jou mijn liefste droomen lief,
 het heilige verlangen en verwachten,
 dat mijn hart aanraakte: het zoet gezicht
 dat in mij groeide door de blijde dagen
 van mijn volrijpe jeugd....

MARGREET

Ge meent het beeld
 der vrouw, gelijk zij zijn zal, wanneer allen
 denken als gij denkt.

MORE

Ja, het beeld der vrouw
 als zij zijn zal in schemerverren tijd,

wanneer de booze waan heeft uitgewoed
 die haar nu houdt vernederd en gevangen....
 O schoone wereld, waarin zij zal zijn
 den man gezellin, saam zij zullen dorschen
 't gedachte-zaad....

MARGREET

Konden wij haar zien worden,
 die schoone wereld....

MORE

Ik zag haar worden, kind,
 en dat was mijn geluk.... 'k zag in jou hoofdje
 de vonk der rede aangroeien tot vlam....
 Ik zag over dit zacht gelaat, tot mij
 in teed're schroomvalligheid eerst geheven,
 den glans zich breiden van bewusten wil,
 en d' argelooze blik dier lieve oogen
 verdiepen tot lange nadenkendheid.
 Ik zag het meisje vol verholen drang
 schuilgaand in droomen, tot de jonkvrouw rijpen,
 moedig en frank, wier welgewogen oordeel
 weegt voor den man, dien hare vrije neiging
 verkoor.... ik zag de jonge moeder niet
 de lijfjes maar van haar liev'lingen koest'ren,
 hun leen'ge willen ook buigen en leiden
 met zek'ren zin en vaste hand. - En als
 de spotters, kleingelooovigen, wier vleugels
 hen niet drage' over heden heen, mij hoonden
 om de droomvrouwen van Utopia,
 lachte ik hun een stillen glimlach tegen
 en mijn hart sprong, de tijden te gemoet
 dat de kleine jonkvrouwen zullen baden
 in klare kennis hun kost'lijke ziel,
 en de moeders wetenden zijn, en vroed
 voor de gemeenschap.... jij gaf mij dien zegen.
 ik dank je daarvoor kind....

MARGREET

Al wat ik ben
werd ik door u; al wat ik weet, ik heb het
van u geleerd; aan u gelijk te worden
zooveel ik kon, dat was mijn prilste wensch;
mijn stoutste droom, u tot een hulp te zijn.

MORE

Jij waart de blanke vijver, die getrouw
de kruinen spiegelde, en al hun deinen
van mijn gedachte-woud, die 't heimlijk ruischen
van mijn hart kende en nimmer verried.

MARGREET

O laat het mij nu ook zijn! Geef mij weder
uw hart! Vertrouw mij, leg op mij de zwaarte
die 'k zie dat u bedrukt....

MORE

Heugt je den dag
dat wij gelezen hadden Plato's woorden
over de ziel en haar onsterfelijkheid,
en daarna zaten in den stillen schemer
wiens zachte hand soms de verborgen dingen
omhoog streelt uit hun schuilhoek in het hart?
Heugt het je nog?

MARGREET

Het was den dag nadat
ge tot het kanselierschap waart gehuldigd,
een vrede-ademenden najaarsdag....
Vijf jaren zijn sinds dien voorbijgestroomd,
ik huwde, God schonk mij twee lieve kind'ren,
en gist'ren schijnt die dag....

MORE

Heugt je nog wat
 wij toen sprake' over dood en leven, hoe
 werde' is der wereld wezen, alle dingen
 dragen in zich kiem van weder-vergaan?
 En dit aller droefheden droefheid is,
 dat het hart niets omvatten kan in veilig
 bezit?

MARGREET

't Is mij als hoor ik weer uw stem,
 manend: 'daarom moet het tot d' eeuwige sterren
 zich beuren, en tusschen hun gouden spaken
 zich vleie' als in een nest' 'k voel langs mijn wangen
 weer druppen de tranen van stil berouw.
 Wij meisjes waren overstelpt geweest
 door d' ongewende pracht, de vreemde hulde....
 Wij waande' ons in een hoog're sfeer verheven
 boven ons oude zelf.... den dag na 't feest
 riept ge mij, om samen Plato te lezen
 en koost den Phaedon.... ik voelde den roes
 van wereldschheid als dunne damp vervliegen....
 Mijn beste vader, 'k dank het meest dat uur
 dat toen ineens stortte ons oude leven
 van weelde en glans, mijn hart niet werd verschrikt.

MORE

Ja, jij bleef staan,
 een steun voor arme ontwrichte moeder en
 jongere zusters, die met duiven-oogen
 mij hulp'loos aanzagen.... O blijf ook nu
 mijn onverschrokken kind.... Heugt het je nog
 hoe wij verder sprake' in den stillen avond
 over den mensch, hoe hij soms raakt beklemd
 tusschen 't stuwen van oversterke machten,
 gedreven wordt waarheen hij niet wil gaan,

en een wijl worstelt in wanhopig weren
van wat zijn diepst ik onafweerbaar weet?
Tot hij op een dag neerdaalt in zichzelf
en zich gewonnen geeft; en op het pad,
dat hem ontvoeren zal aan de beklemming
der dingen en het wrijten van zijn wil,
vestigt hij rustig-lang den blik der oogen
en rijst om te gaan.... Weet je 't nog, Margreet?

MARGREET

Hoe zou ik het vergeten? In dat uur
werd immers ons verbond gesloten....

MORE

Ja,
in dat uur vond je dapper hart zichzelf.
Want toen ik vroeg: kind, zoo wie jou was 't liefst,
stond voor de keus als voor een donker water:
de steilte van den dood beklimmen, of
zich laten dringen op omlage wegen
die hij verfoeit - zag ik je wange' en hals
en heel je wezen bespreid van den gloed
dien het hart opzendt als een eed'le en hooge
willing 't in vlam zet, en je stem was hel
van dapperheids goudenen klankkleur, sprekend:
'veel liever zag ik hem dood, dan zich zelve
ontrouw - immers wenschte ik hem dan toe lijden
bitterder dan de dood' - weet je het nog,
mijn kind?

MARGREET

Ik heb zoo vaak
geschreid, omdat ik het niet kon vergeten,
en wat toen kwam....

MORE

Hoe ik je hand nam en
die kleine koude hand tusschen de mijne

klemmend, vroeg 'zoo de dag eens kwam, Margreet,
dat ik stond, aangedrukt tegen de keuze
waaraan het leven hangt - zou jij mij dan
steunen van uit je hart' - en jij niet spreken
kon, maar knikte van ja? dat was 't niet waar?

Margreet knikt zwijgend.

Het heugt je nog. Nu is die dag gekomen.
Help mij Margreet. Ik heb de keus gedaan.

MARGREET

Vader.... Wat gaat ge doen?

MORE

Ik ben gedreven
naar wat ik wou ontgaan. Al mijn beleid
heb ik gebruikt, mijn boot voorbij te sturen
aan deze klip, met al mijn kracht gestreefd
den greep 't' ontkomen, die zich om mij knelt.
Vergeefs! ik had sinds lang met eigen handen
de ketenen gesmeed waarmee het lot
mij binden zou.

MARGREET

Van dat g' u verbondt aan den koning, broeide
de botsing aan de kim van elken dag;
komen moest zij als zijn zelfzuchtige driften
schuimend zouden bijte' in den breidel van
uw wil.... wij wisten 't.... Dikwijls vreesden wij
wat ging gebeuren. Maar ge hebt den band
verbroken, die u aan den koning bond....
ge zijt weer vrij.... ik dacht u veilig.... vader,
wat dreigt ons nog?

MORE

Ik heb den band verbroken
die m' aan den koning bond, maar niemand kan
den band ontbinden tusschen hem en zijn

verleden: 't weefsel van zijn vroeg're daden
 omwikkelt hem voor goed.... Hoe hooger 'k steeg,
 hoe vaster mij de vorst in zijn vertrouwen
 omvatte, als in een tooverring, die zich
 nooit meer ontsluit waar hij zich heeft gesloten,
 des te minder kon zijn koningswil dulden
 dat ik mij loswong.... poogde het te doen....
 Toen in zijn sterke lijf de sterke lusten:
 wulpschheid, heerszucht, gelddorst, uitbraken en
 het teer gewas wegvraten der belofte
 van zijn groenende jeugd, toen moest ik gaan,
 wilde ik niet, blijvend, mee schuld drage' aan daden
 die ik verfoeide, - of tusschen hem en mij
 oproepen d' erge botsing, die zou voeren
 tot mijn vernietiging. Die te ontwijken
 ben ik gegaan: ik ging vergeefs, Margreet.

MARGREET

Wat wil hij nog?

MORE

Aanzien en rijkdom stroopte ik mij
 als waardelooze vodden van het lijf
 en waande een poos den greep te zijn ontkomen,
 reeds knellend om mijn hals. - 'k Herademde!
 Maar 't onweer drong weer op, geduchter dan het
 eerst was geweest.... Toen wist ik mij verloren....
 Ik wees het je, maar je wilde niet zien....

MARGREET

Ik kon het niet....

MORE

Mijn dapper kind, nu staat
 de booze wolk vlak boven onze hoofden:
 nu moèt je zien. De koning eischt een eed,
 die zijn leugenbond met Anna vat

in gouden lijst van wettelijke wijding,
 en een and'ren, die hem verheft tot hoofd
 der kerk van Engeland. Ik kan die eeden
 niet zweren, mijn geweten wil het niet.

MARGREET

Wat zult ge....

MORE

Ik kan niet verder uitwijken,
 en mijn weig'ring raakt den koning in 't hart;
 want om, zijn wil door te zetten behoeft
 hij steun van allen, wier woord in de schalen
 der openbare meening weegt: - wie niet
 met hem meespringt over de hinderpalen
 van wet en zede en goddelijk gebod,
 wordt zelf, een hinderpaal, omvergehaald.
 Hem blijft geen keus, als mij geen keus blijft. Hij
 moet mij vernielen, misschien tegenwillig,
 zooals ik tegenwillig moet trotseeren
 't zwaard zijner macht.

MARGREET

O waart ge nooit in dienst
 getreden van den koning! Hadt ge nooit
 voor hem 't vrije leven van den geleerde
 vaarwel gezegd, waarnaar uw hart bleef hunk'ren
 als een schelp naar de zee... Hem offerdet
 ge de rust der dagen, den slaap der nachten,
 't zoet verzamelen met ons,.... voor hem hebt ge
 der zorgen last geschouderd, haar gedragen
 van jaar op jaar, en nu....

MORE

Margreet, spreek zoo niet verder;
 je weet niet wat mij dreef in 's konings dienst.

Ik wil je alles toevertrouwen, kind,
dat je moogt zien hoe wat nu gaat gebeuren
met diepe wortels vastzit in 't verleên. -
Heerlijk waren de dagen mijner jeugd!
de luchten trilden van de nieuwe leuzen,
die d' ontwakenden toeriepen elkaar.
Boven de grenzen uit van land en taal
werd een zuivere broederschap geboren;
strijdbroederschap tegen al wat het blijde
leven op Gods lieflijke aarde ontwijdt:
domheid en wreedheid, breidelooze zeden
en blind geweld. Eén hoop bevleugelde ons:
niet maar de kerk, neen, d' aarde zelf, de menschheid
te zuiveren door de macht van den geest.
Sommigen onzer verdiepten zich zoo
in de zinnige woorden die ons tegen-
fonkelden uit de lang verzonken tijden,
dat zij tot zoete levenstaak verkoren
die te reinigen van der eeuwen stof.
Mij gaf natuur een zin, die zich niet kon
gansch in vervlogene schoonheid verzinken,
maar zich van haar beurde naar onze dagen,
om die schooner te maken, kon het zijn.
Ik zag der tijden drang, den harden nood
der arme duizenden, die hulploos zwerven,
verjaagd van hof en erf;
'k zag gouddorst in de grooten mensch'lijkheid
versmoren, de kleinen zich, gelijk wormen
gemarteld, winde' in kronkels van den nijd.
Ik zag de vrouw in lediggang vermorsen
haar reedlijke vermogens en haar hart,
een weeldepop, of als lastdier beladen
overzwaar, zwoegen naar den dood. Ik zag
alom de ongelijkheid van bezit.
als de grond van de algemeene krankte
die 't lichaam aanvrat van de christenheid.

- Maar ook zag ik het menscheijk vernuft
 opendwingen, een geweldige beitel,
 de geheime bergplaatsen der natuur.
 Ik zag de aarde grooter worden; voor
 onze verbaasde, opgetogen oogen
 nieuwe deelen van haar verschijnen, als
 trok morgennevel op over de wereld.
 En toen rijpte het droomgezicht in mij;
 uit vele wortels groeide het omhoog....
 Land van geluk en minnelijk verkeer
 der menschen, van vrede die zal omranken
 hun dagen, als 't bezit gemeen zal zijn
 van de goederen des levens, en geen mensch meer
 om geld zijn broeder misbruikt en verdrukt,
 als allen samen maken wat behoeven
 allen tot leven,
 lieflijke velden van Utopia,
 lachende huizen tusschen groene tuinen,
 lachende kinderen die geen vrees kent,
 blinkende scharen van mannen en vrouwen
 edel van leden en zuiver van ziel:
 eens zult ge zijn, ik weet het. Maar wanneer?
 Hoe zal de menschheid haar weg tot u vinden?
 Ik kan 't niet zien. - In mijn hoopvolle jeugd,
 Margreet, waande ik een weg te weten: daarom
 trad ik in 's konings dienst.

MARGREET

Vader.... ik zie
 uw hoop.... den koning.... hem wildet gij winnen,
 voor de wet winnen van Utopia....

MORE

Een vriend van 't nieuwe weten leek hij, wien het
 dienden minlijk gezind - en toen hij was gekroond,
 wendend den steven van zijn vaders banen

naar recht en vrede weg. Hij riep mij tot zich,
en het snijdend woord mishaagde hem niet,
waar ik de euvelen van de gemeenschap
mee openlei. Zoo werd mijn waan geboren,
- uit verlangen en hoop werd die geboren -
dat hij de heerscher was, verkozen om
menschheid op den weg van geluk te voeren,
zoo ik hem steunde. Heerlijk door mijn leden
welde een vloed toen van duizelig geluk.
Maar ook verhief zich door het bloed de stem
der neiging, en fluisterde mijn hart toe:
'de staatsdienst is het graf der vrijheid', en
uit nog dieper gewelven rees omhoog
woord'looze maning, zoodat ik mij wist
op een verraderlijke zee te wagen,
die mij niet weer zou geve'.... Een dag, een nacht,
en nog een dag en nacht heb ik gestreden
tegen mij zelf: toen overwon dat hunk'ren
naar menschengeluk en die hoop. Ik ging
tot den koning. Dien dag bracht ik aan 't wank'len
den steen die mij verplettren gaat. God weet het,
ik was niet karig met mijn kracht. Den boog
van mijn vermogens spande ik dag aan dag tot
het uiterste, - en 't scheen in 't eerst als neigde
het hart des konings naar mijn raad.... Niet lang....
't Was 't gloren van een valschen dageraad,
waarop een somb're nacht van onrecht volgde....
bedrog.... geweld.... Ik heb het doel gemist....
De hoop die ontlook aan mijn morgenhemel,
is sedert lang verwelkt; ik zelf
ga door dwingelandij gebroken worden.
Ik zie de baan niet naar menschengeluk,
ik weet den zin niet van mijn eigen leven:
moge 't een and're wezen, dan nu schijnt!
Maar één ding weet ik: wat mij dreef in jeugd,
te doen als ik deed, dat drijft mij ook nu.

Niet allen kunnen strijden op één wijs,
 noch kan op d' eigen wijze één altijd strijden,
 maar één ding doet allen die strijden nood
 t' allen tijde voor meer gerechtigheid
 en meer geluk op aard: zich zelve niet
 te zoeken, de zoete dingen van 't leven
 niet liever te hebben dan 't klaar gebod
 van d' innerlijke stem. Dit ééne weet ik,
 en zoo zal 'k doen, Margreet.

MARGREET

O ik ben blij
 dat ge zijt als de heil'ge martelaren
 en d' oude helden.... ik heb u zoo lief....
 vader, ik kan niet zonder u....

MORE

Mijn hart,
 een macht oversterk dringt tusschen ons beiden
 en maakt d'omstreng'ling onzer armen los.
 Wij moete' uiteen. De zoete wenning die
 de jaren tusschen ons al vaster vlochten
 wordt nu ontknocht. Wij zullen niet meer gaan
 samen door 't bosch in den herfstklaren morgen,
 als de lage zon 't laatste knetterblad
 rosgoud doet gloeien onder schuinsch gestraal.
 En als de lente komt, zal zij ons niet
 meer dwalen zien, het avondrood in d' oogen,
 langs 't slingerpad dat de rivier bezoomt,
 en huiswaarts keeren, als de vogels zwijgen,
 vol vredige gedachten, arm in arm.
 Wij zullen niet meer, onze hoofden samen
 aandachtig buigend over 't oude boek,
 waaruit heil'ge schoonheid en wijsheid stijgen,
 voele' onze harten kloppen in één maatgang
 van eerbiedige vreugd. Wij zullen niet
 meer, in de ijle sferen der muziek

samen ontzweefd, werelden op zien deinen
en weer vergaan....

Ik daal waar de lente geen oogen heeft
en alle zachte lach en stemmen zwijgen,
en dalend breng ik droefheid over jou.

Arm kind, nu zullen je dagen voortaan
gedoopt zijn in de vale schaduw van de
alleenheid waarin ik jou laat. - Nu moeten
we sterk zijn, hart, en wat we al die jaren
beleden met de lippen, onze levens-
waarheid te zijn, moet het hange' onzer schouders
weer richten overeind.

Moeder en zusters zullen mijn zin zwaar
maken, d' armen, met bidden en vermanen
dat ik toch buige.... Zult jij stand houden,
en voor mij vechten tegen hun begeeren,
voor wat je weet in mij 't beste te wezen,
al gaat het om het leven zelf?
Kunt je 't beloven, hart?

MARGREET

Ik kan beloven....
te trachten trouw te zijn aan den wil dien
g' in mij gewekt hebt....

MORE

Dan ga ik gerust
den donk'ren gang in der gevangenschap.
Trouw hart, wij blijven samen, worden onze
lichamen ook gescheiden.... en mijn lieven
laat ik in zek'ren troost....
Dat nu een stem
mocht zinge' een dier verlangenzware wijzen,
waar 't hart zoo zoet op wegdeint.... ik ben mat....

*More zinkt vermoeid in zijn zetel achterover; men hoort Mercy in den tuin zingen. Tegen het
einde van het gezang ziet men baar.*

MARGREET

Hoor vader, Mercy heeft uw wensch geraden
gelijk zij pleegt zoo vaak.... het is de wijze
van het eiland glanzend over den vloed.

MERCY

Ver over de glinst'rende zeeën, verder weg dan het avondrood
voorbij de klippen van strijd, en het bare strand van den nood,

voorbij aan de rots waar de winden van den haat worden uitgebloed
drijft het zon- en schaduw beminde eiland van geluk op den vloed.

Zijn groene oevers ombruisen de oevers van groen kristal,
den zeezang echoot het ruischen van zijn dichten boomenwal.

Daar in het bosch wordt geboren het allerinnigst geluid:
de tortel koert haar bekoren-bewogene vrede uit.

Glanzende boomen dragen 't eener tijd bloesem en vrucht,
en door de bloeiende hagen gonst altijd zomergerucht.

Het dichte gewas der dalen buigt onder zijn gouden vracht,
en tegen de hellingen stralen de weiden hun gouden pracht.

Daar wonen de blinkende menschen met vrede-omlicht gelaat
door wien het gemeene wenschen als een stroom van kracht heengaat.

Hun spraak ruischt als onze gebeden, hun gang schrijdt als onze dans;
hun stem is een nest van zachtheden, hun oog een bad van glans.

Leven is altijd beladen daar met een geur van vreugd
als waar zomerwind vol genade hier somtijds ons hart mee verheugt.

In den morgen gaan blijde gezellen zingend tot het arbeidsfeest
dat lijf noch ziel zal kwellen, en dadendrang geneest.

En de uren der rust heenglijden door den toover menigvoud
van der schoonheid fonk'lend gesmijde, en het plechtig gedachtewoud.

De dood komt op lichte schreden, hij draagt een wit gewaad
en wie hij wenkt gaat mede, als een gast van een feest opstaat.

Hem woelt door het hart niet de wreede zorg om wees of hulplooze weeuw,
want daar heerschen de zachte zeden, heerscht de wet van de gouden eeuw.

Het veld en de wei en de bosschen, en de vruchten der zee en de wijn
geperst uit de purperen trossen, daar het erfdeel van allen zijn.

Mijn en dijn hebben verloren hun rink'lende klank van metaal
en zoeme' in die zuivere ooren als zinlooze kindertaal.

O wisten wij waar u te vinden, land van gelukzaligheid,
voorbij aan de rots der winden van haat, en de klippen van strijd.

DIENAAR

Heer Thomas, een bode van staat wacht buiten;
hij vraagt of ge gereed zijt.

MORE

Zeg hem: ja.

Derde bedrijf

More's vertrek in den Tower. More, Kingston, gevangengewaker. Later Grynaeus en Margreet.

KINGSTON

Een jonkman, die al vele malen poogde
u te bezoeken in uw gevangenschap,
maar mijn bevelen bleven onveranderd:
'Laat niemand buiten zijn verwanten toe,'
heeft eindelijk het langbegeerd verlof,
God weet door welke liste' of lang, beleg
van wie hoog wone' in 's koninggs gunst, veroverd.
Zal ik hem bij u laten?

MORE

Wie is het?

KINGSTON

Simon Grynaeus.

MORE

Dat 's een naam die vaart
gelijk een frissche windstroom door de dompe
en mufte lucht. Laat hij gauw komen.

KINGSTON

tot den bewaker

Roep
mijnheer Grynaeus hier....

GRYNAEUS

Mijn oude Morus,
hoe dikwijls trachtte ik tot u door te dringen....
ze lieten me nooit toe....

MORE

Het doet mij goed
 de warme tintelingen van uw oogen
 weer over mij te zien.... Kom, zet u hier.
 Kijk niet zoo droef. Wel was 't een luchtiger
 verblijf, ons paviljoen te Chelsea, waar
 wij samen te philosopheeren plachten,
 terwijl zacht gerilte ons koelte toewoei....
 maar de bloem der filosofie bloeit ook
 tusschen de spleten van deze gewelven:
 ruikt gij haar geuren niet?

GREYNAEUS

Ik kan niet schertsen,
 heer Thomas; vergeef mij mijn beklemd hart.
 'k Zie u, en vraag mij af: is hij het werk'lijk?
 Dat sneeuwen haar, die vervallen gestalte,
 dat vaal gelaat.... o wee.... heeft zoo de kerker
 gevreten aan uw kracht?

MORE

Mijn zoon, de kerker
 kust met een adem die van 't lijf de kloekheid
 breekt als de rijp een bloem.... zoo onverlet de
 geest blijft, is 't onheil klein.... Mijn kinderen berichtten
 mij over u, over uw trouwen steun
 in hun verlatenheid; ik dacht niet anders
 van u.... En hoe slaagde uw arbeid? hebt ge
 dat manuscript ontward?

GRYNAEUS

O Morus, spreek
 niet van mijn arbeid: nietig schijnt mij, haatbaar
 dat delven in de mijnen van 't verleden
 naar edelsteenen, terwijl in 't vandaag
 het licht van een steen dreigt gedooft te worden

wiens flonkeringen ons verrukte',.... en al om niet, neen erger dan om niet.... Ik bid u, laat mij uitspreken wat al sedert maanden schrijnt door mij heen, telkens als mijn gedachten beroerden uw geliefde beeld. Niet ik alleen, al uw vrienden, de mannen wier wille' in één harmonie met uw wil samen klonken, door alle levensjaren heen, zij zijn bedrukt, niet omdat ge gaat sterven maar om de zaak waarvoor. Het is hun zaak, 't is d' uwe niet. Ge moogt niet door de tijden rijzen, een mart'laar van het roomsch geloof; gij, kunt niet willen dekken met uw, dood 't verderf, dat dadig uw leven bestreed. Erasmus bidt u door mijn mond, nog and'ren: laat het daartoe niet komen, ga op zij, buig voor den koning. Zijn wil is niet louter, 'k weet het, welt uit geen zuivre gronde' omhoog, maar Rome's verzet tegen dien wil stroomt uit een lichaam, stinkend van verderf.... O keten u daaraan niet voor alle tijden vast, door d' eenge daad, die men nooit kan herroepen, nooit uitwisschen.... verwar den klaren zin van uw leven niet door verbijsterenden, troebelen dood....

MORE

Zoon, troebel en verbijstrend zal mijn dood enkel zijn voor wie verwacht d' uiterlijke verschijning met het wezen. De dingen der wereld staan niet gelijk gij denkt, tot ijs'ren onverzoenlijkheden verstard, tegenover elkaar. 't. Wanneer en waar, vult de hoekige, harde leuzen met warme stoflijkheid: elk, oogenblik vervluchtigt zich en wordt opnieuw geboren

die levenswarme kern.
 'Tegen den koning' beduidt thans en hier
 niet vòòr plundring en verdomming door Rome
 maar verzet tegen.... een andere macht,
 een erger dreiging voor het heil der menschen.
 Bij dat verzet te vallen is geen logen,
 tast d' essence van mijn leven niet aan.

GRYNAEUS

O 'k weet het wel, ik weet het wel dat gij
 rein zijt van hart, dat uw wil naar het goede
 zich richt, van zelf, als een bloem naar de zon.
 Wij weten 't, maar niet alle weten 't; Rome
 zal uw dood munten tot het losgeld om
 haar eigen verdoeming mee af te koopen;
 uw martlaarshoofd, zoodra de beul 't laat vallen,
 oprape' en dragen triomfantelijk
 voor zich uit, dat van die gebroken oogten
 de magische blik vele vrome zielen
 weer bindt aan haar....

MORE

Dat moet ik dulden, zoon.
 In 't groote woelen van onze aardsche wat'ren
 vloeien recht en onrecht nu alle dagen
 dooreen. Er zijn geen vlekkelooze zaken
 om voor te leven en te sterve'; er zijn
 zuiv're harten, die ook in zaak, bevekt
 door mensch'lijke onvolkomenheid, omhelzen
 hun hoogsten levensdroom. Mijn vijanden
 zullen zeker saamwerpen mijn verzet
 tegen den koning, met alle ongerechtig-
 heden, Rome verkankerend; u brengt
 de opstand tegen Rome saam, in d' oogten
 van wie niet goed onderscheiden door haat,
 met de tuchflooze wreede boerenbenden

die trokken roovend moordend Duitschland door.
 Zoo kan elk van ons in verbond verschijnen
 met wat hem meest mishaaft. Het mag ons niet weerhouden
 te doen wat ons geweten wil.

GRYNAEUS

Maar ook uw vrienden
 misprijzen uw besluit. Ziet ge die blaam
 van wie zoo warm u loofde' en graag u volgden
 altijd, niet vòòr u, een waarschuwend teeken
 dat ge nu dwaalt?

MORE

De blaam der lieve vrienden
 bedrukt m' en breidt om mij een killen nevel
 waardoor ik moeilijk aadmend verder ga;
 maar hij weerhoudt mij niet.

GRYNAEUS

Kan niets weerhoude' u?

MORE

Niets. Al de wat'ren van mijn wezen vloeiden
 naar dit punt samen, om van hier den sprong
 te nemen naar de rustiger gewesten
 waar nieuw hun loop begint. Een langen tijd
 groeie' onze dade' in ons om rijp te worden;
 rijp zijnd, vallen zij af. Zij rijzen uit
 de verborgene wortels van ons wezen,
 en worden door der wereld zon en regen
 gevoed. Om ze anders te maken zou
 't zelf anders moeten zijn en al het andere.

GRYNAEUS

Vaarwel dan Morus. O wee, dat de worm
 van dit verdriet nu voortaan altijd knagen

zal aan 't beeld dat ik oprichtte in mijn hart;
hem die ik levend boven allen eerde
kon ik niet eeren in zijn dood.... Dat God u make
het sterven licht....

MORE

En u het leven zoet.

Bedroef u niet, omdat mijn levenswil
verwongen zal verschijnen aan de menschen:
wij lijden nog, ook waar wij doen. -
Ik bid u, laat Erasmus weten dat
ik meende een andere te moeten schijnen
om dezelfde te zijn. Vaarwel. *Grynaeus af*. Hoe zwaar
is 't vrienden te bedroeven! - Voor het eerst
gaat hij van mij weg onvoldaan, en armer
aan vreugde dan hij kwam.... 'k zag door zijn oogen
neerstrijken op de velden van zijn hart
de, zwartgevlakte vogel die daar lang
zal broeden: doffe smart van niet te kunnen
begrijpen de daden van wie wij minnen,
omdat ze zijn één weze', een ander wij.
'Hij was een goed man, maar hij stierf voor Rome,
zijn dood maakte op zijn leve' een smet' - zoo zal
Grynaeus mij gedenken, hij zelf zei 't
en de gedachte voelen als een. stekel
prieme' in zijn vleesch....

Ja zoo denken de menschen:

hun denken kruipt behoedzaam langs de banen
van het leven en houdt diens vaart niet bij.
Het bindt de dingen samen tot een vlot
en daarop zet hun traagheid zich, tevreden
voortdroomend, onbekommerd of de stroom
des levens. ongestuim de lichte balken
weer uit elkander sloeg. - Of 't zoo moet zijn?
Of mijn denkingswijs in de vuist der velen
breken zou en hen, laten, gelijk blinden

rondtastend zonder staf? Behoeven zij
 starre gedachte-banden om daarin
 de veelheid der verschijnselen te persen,
 en de verand'ring vast te leggen, zóó
 zichzelf beschermend van door over-veelheid
 verbijsterd te worden? Wie zal 't mij zeggen?
 Wie is er die het weet?

Southwell, Palmer en Rich komen binnen.

SOUTHWELL

Mijnheer, wil onze komst vergeven: zij is
 niet onze keus. 't Hooggerechtshof belastte
 ons met een werk waarvan wij hopen dat
 gij 't zult toerekenen wie daartoe gaven 't
 bevel, niet ons.

MORE

Mijnheer de procureur,
 wat wilt ge van mij?

SOUTHWELL

Wij kregen de last
 uw vertrek te doorzoeken en mee te nemen
 al wat wij vinde' aan boeken en geschriften,
 om ze over te leggen aan het hof.
 Vergunt ge dat ik d' onwelkome taak
 seffens volvoer'?

MORE

Ik heb niets te vergunnen
 mijnheer. Men heeft mij niet gevraagd, toen men
 mij pennen en papier ontnam, men zou
 niet luisteren, zoo ik mij nu bezwaarde.
 Voert gij uw opdracht uit.

SOUTHWELL

Komt heeren, aan
het werk.

Palmer en Rich Zoeken in het vertrek en pakken de boeken en geschriften bijeen die Southwell doorbladert; na eenigen tijd, terwijl Palmer nog Zoekt, wendt Rich zich tot More die rustig is blijven Zitten.

RICH

Heer Thomas, ge zijt wijs
en in de wetten van den staat geleerd,
vergun daarom, dat ik u voorleg eene
vraag die mij zeer vervult. Zoo 't parlement
tot koning van Engeland mij verklaarde,
zoudt gij mij dan erkennen als koning?

MORE

Ja mijnheer 'k zou u erkennen als koning.

RICH

Maar stel nu 't geval, dat het parlement
een wet maakte die mij tot paus verklaarde,
zoudt ge mij dan als paus erkennen?

MORE

Of
stel dit andre geval eens, mijnheer Rich,
dat het parlement door een wet verklaarde
God niet meer God te zijn, zoudt ge u achten
gebonden door zoo'n wet?

RICH

Neen toch mijnheer:
geen parlement heeft in geest'lijke zaken
te binden macht.

MORE

't Is als gij zegt, mijnheer.

Southwell die aan 't einde scherp heeft toegeluisterd maakt een beweging van teleurstelling; dan wendt hij zich tot Palmer en Rich en beduidt hun dat zij kunnen vertrekken.

SOUTHWELL

Wij hebben onzen last volvoerd, mijnheer,
maar vergun mij, eer ik ga, nog een woord
met u te spreken.... Ge zult weldra moeten
verschijnen voor het hof.

MORE

Ik weet het.

SOUTHWELL

Weet
ge ook, waarom 't een vol jaar duurde, eer ge
werd voorgeroepen?

MORE

'k Meen het te begrijpen,
maar weet het niet.

SOUTHWELL

De koning wilde u
redden, tegen u zelven u beschermen:
achter het fronsen van zijn ongenade
leeft in zijn hart nog de lach van zijn gunst.
Hij hoopte, dat g' in eenzaamheid hervinden
u zelf zoudt, tot u inkeeren.... Zijn oor
boog gretig naar het eerst gemurmel over
dat zou stijge' uit de lang bevroren wellen
van uwe trouw.... nog buigt hij luistrend over....
Maar 't is nu gauw te laat.... Ge zwijgt, heer Thomas?

MORE

Spreken valt te zwaar.
 Ik zou den koning en mij zelven gaarne
 besparen wat nu komt, maar mijn geweten
 verbiedt mij te doen gelijk hij verlangt.
 Is u dat nieuw?

SOUTHWELL

De koning laat u weten
 dat hij, wanneer het oordeel is gevallen
 niets meer vermag, om....

MORE

De koning kan weten
 dat ik het oordeel, wanneer recht en wet nog
 gelde' in zijn rijk, met gerustheid verwacht.

Southwell maakt opnieuw een beweging van teleurstelling en loopt eenige malen het vertrek op en neer, dan wendt bij zich opnieuw tot More

SOUTHWELL

Ik kan zulk een halsstarrigheid niet vatten,
 in een vroom christen, mijnheer More, als gij:
 ge staat alleen met uwe weig'ring tegen
 alle bisschoppen; gij, een leek,
 werpt door dit weig're' een blaam op hun gedrag
 in geestelijke dingen; matigt u
 een oordeel aan over hen wien ge zijt
 gehoorzaamheid in zaken des geloofs
 verschuldigd.... ik begrijp u niet....

MORE

Mijnheer,
 daden te oordeelen was eens mijn ambt;
 het is 't niet meer; in de harten te lezen
 komt mij, een feilbaar mensch, niet toe. Ik volg

den weg, dien 'k voor den goede houd, de eeden
weig'rend, en neem aan dat de bisschoppen
ze zwerend, gaan den weg die hun geweten
hun zegt te gaan....

SOUTHWELL

Weet ge wel dat uwe liefste
vrienden uw koppigheid betreuren? Zij
achten 't onwaardig een verlichten geest,
zich zoo te klampen aan een vorm, als gij doet
in deze zaak....

MORE

Mijn vrienden hebben mogelijk
mijne redenen om te weig'ren niet,
noch ik de hunne, om voor den eisch des konings
te buigen 't hoofd.... Er zijn tijden, mijnheer,
waarin wie dachten in de levenszee
bijeën te blijven, door machtige winden
worden verstrooid en elk voor zich moet zoeken
veilige reede. Dit is zulk een tijd....

SOUTHWELL

Wat waant ge toch weigerend te bereiken?

MORE

En zoo alleen de vrede van 't gemoed,
lijkt u dat zoo gering een ding, dat ik
daarvoor het restje van mijn aardsche dagen
niet ruilen zou?

SOUTHWELL

Ik ben verbaasd te hooren
dat wie zoo teeder aan de zijnen hing
als gij, dien vrede proeven kan, terwijl
uw kind'ren zich om u van angst verteeren.
Zeg mij, Morus, verstoort nimmer uw vrede

gedachte aan hun onvree? Dan moet zij
zich, naar mij dunkt, hebben gehuld in dikken
mantel van zelf-genoegzaamheid....

MORE

Mijn kind'ren
kunnen niet willen dat ik mijn geweten
geweld aandoe voor hen....

SOUTHWELL

Uw kinderen
billijken niet uw redeloos vasthouden
aan 't onzalig besluit. Zij kozen niet
uw zijde.... niet één hunner koos uw zijde....
uw lievlingsdochter zelve, d' edelste
loot van uw stam, schaart zich tegen haar vader:
zij deed den eed.

MORE

Ik ried haar dien te doen.
Wat één betaamt, is niet voor allen goed:
zij, jonge vrouw en moeder, kon 't niet dragen
van man en kleinen gescheiden te zijn....

SOUTHWELL

na een stilte

Ik moet nu gaan, mijnheer. Ge moogt bedenken
dat wij weer zullen samenkomen waar
mijn ambt den toon van zachte overreding
en hartelijken aandrang mij verbiedt....
Nu ik verzekerd ben van uw verstoktheid,
zal het mij lichter vallen voor 't gerecht
de volle lengte en breedte uit te meten
van uwe schuld.... Tot wederziens, mijnheer.

Southwell af

MORE

De laatste poging....
 Heden en hier werd mijn vonnis geveld....
 de plumpe Rich en de geslepen Southwell....
 een vreemd verbond.... Hoe velen hebben zoo
 hun krachten beproefd op de taaie vezels
 van dit half stuk-gereten hart.... De koning
 schaamt zich, 't grijze hoofd van zijn ouden dienaar
 te doen neerrollen langs de trappen van
 't schavot.... wist ik voor hem en mij een uitweg....
 maar 't moet geschieden....

KINGSTON

Morus, ik ben blij
 de bringer te zijn van welkome tijding;
 uw dochter Margreet kreeg verlof u te
 bezoeken.... zij zal daadlijk hier zijn.... zie,
 daar is zij al....

Margreet komt binnen en werpt zich in de armen van More.

MORE

Mijn trouwe kind!

MARGREET

Mijn vader!

MORE

Had ik geweten dat die vrucht voor mij
 te rijpen hing aan den boom van vandaag,
 hoe zouden mijn gedachten lang te voren
 daaraan hebben gefeest!

MARGREET

Het heugt mij niet
 dat ik hier groeide....

MORE

Een geur als van jong gras
omhing de laatste maal je haar en kleedje...
Dat was mijn zomer.... tot vandaag.... Nu ligt
zeker het verse hooi al op de weide
gespreid voor 't huis nietwaar? Lief hart, hoe leven
de onzen? - je gezicht is klein en strak....

MARGREET

O laat mij zoo nog blijven zonder spreken....
Ik voel de zwaarte der beklemming wijken,
mijn angst wordt een onwezenlijke droom.
Hier is het goed en vrede.... o kon ik blijven
hier bij u, vader.... Schuilen bij u.... Vader,
ik ben uw eigen kind niet meer.... ik kon
mijn woord niet houden, de onzen te steunen,
ik had geen kracht meer, ik tast zelf naar steun....

MORE

Geen stam zoo welgeworteld, of een wind leeft
die hem omwerpen kan.... geen menschehart
zoo sterk, of een smart kan het overstelpen....
De ontwortelde stam, hij blijft geveld,
maar dapper richten zich weer op de harten.
Verhaal, arm kind.

MARGREET

Sedert mijn kleine liev'ling
gestorven is, die ons omschaduwde leven
licht maakte met zijn zilv'ren kinderlach,
heb ik mijn kloekheid niet teruggevonden.
Mijn goede William houdt, met liefdesterke
armen, zooveel hij kan, mij op de helling
tegen naar zwart gepeins; hij draagt geduldig
dat hij mij niet over u troosten kan.
Dance heeft door angst en bezorgdheid verloren

de speelschheid die haar zoo gevallig maakte,
 en sluipt, een stille schim, door 't stille huis.
 Mercy is krank.... De jongens gaan en keeren
 bedrukt van uitzicht, want de ooren blijven
 doof voor hen en de deuren dicht. Onze arme
 moeder weeklaagt en jammert dag en nacht:
 'Thomas, Thomas, wat doet g' ons allen aan,
 hartlooze man' - In 't huis dat voorheen zoemde
 van blij, arbeidsgerucht en levensvreugd
 hoort men nu enkel haar snikkend geklaag
 door de beklemming van de stilte scheuren....

MORE

Twijfel te lijden,
 lang dobb'ren op onzekerheid,
 maakt harten altijd flauw. Een steun
 komt nader, hij is ons al zeer nabij:
 dat wat onherroepelijk is en blijvend.
 Nog een weinig geduld, mijn kind....

MARGREET

O vader,
 zoo wij maar eenig waren, zoo maar allen
 van ons als zeker zagen dat ge doet
 wat goed is, al kunnen zij 't niet doorgronden,
 en om u heen vlochten een ring van trouw,
 't zou niet zoo vreeslijk zijn, - maar 'k sta alleen,
 altijd alleen tegen hun klagend vragen
 waarom ge toch 't zoete leven wegstoot
 van u: hun smeeken maakt mij zoo ellendig,
 of ik u niet òmstemmen kan, die 't dichtste
 leefde aan uw hart, hun verholen verwijten
 dat ik het nog niet deed....

MORE

Mijn dierbaar kind,
 't is liefde die hen drijft: zij is niet ziende,

maar ook blinde liefde stemt zacht ons hart.
 Geduld: misschien gaan hun oogen nog open.
 O 'k weet het wel, het is voor jou het zwaarst....
 Is er dan niemand van de oude vrienden
 wiens vaste lichte hand den zwakken stengel
 opbinden kan van hun slaphangend hart?
 Is er niemand, Margreet?

MARGREET

Ach vader, die
 ons bleven trouw - en het zijn er maar wein'gen -
 zuchten, en wenden 't hoofd af als wij spreken
 van u.... Zij willen onze smart niet met
 het koude ijzer van hun blaam beroeren
 maar zij begrijpen niet, wat u beweegt....
 Er is niemand meer, die u steunt....

MORE

Mijn kind,
 wees daarom niet verdrietig: niemands steun
 kan mijn stam tegen den windvlaag beschermen
 die mij omwerpen gaat. O waarom springt
 je hart telkens zoo schichtig voor de waarheid,
 wier schaduw valt voor onzen voet, opzij?
 Zie haar aan: zij is niet verschrikkelijk
 zoodra je haar aanziet met vaste oogen.
 Is de dood zulk een vreeslijk kwaad voor mij?
 Ik ben sinds lang nog maar van hem gescheiden
 door een dunne en ijle mist. Tweemaal
 sedert ik hier kwam scheurde die: ik zag
 zijn rustomkransd gelaat over het mijne
 gebogen en voelde geen vrees.... wèl lichte
 droefheid toen 't weer verdween....

MARGREET

O spreek niet zoo,
 ik kan 't niet hooren.... Vader, mijn hart is

sinds ge weg zijt, zoo dof en zwaar geworden....
 ik kan niet verder leven met dat doffe
 bezwaarde hart! O dat ge 't nemen kondt
 tusschen uw hande' en met uw warmen adem
 weer daarin wekken d' oude heerlijkheid
 van hoogen drang en gloed. Die is nu dood.
 Moed is dood in mij.... o ik bid u, help mij, vader,
 geef mij een levenswoord, geef mij een woord
 dat ik dag en nacht als een warme zachte
 troost kan drukken tegen mijn borst, en voelen
 dringen zijn kracht in mij....

MORE

Zoo'n wonderwoord
 groeit hier op aarde niet, dochter Margreet:
 het hart wekt in de woorden warm getril
 van leven, door zijn eigen levenswarmte;
 is het zelf kil dan blijven z' in hem slapen
 als zaad in hard-bevoren aard.... Mijn kind,
 niemand kan voor een ander wezen voeren
 de worsteling tegen een smartgolf als
 jou overmocht; dat moet hij zelf, zijn eigen
 kracht moet hem weer oprichten.... Ik kan niets
 dan zóó je handen streelend, zachtjes zeggen:
 hef je hart op naar d' oude helderheden,
 zij stralen nog....

MARGREET

Ik kan het niet... ik kan
 niets voelen dan die doffe zwaarte, en, scheurt die,
 de scheuten van een vreeselijke pijn....
 Vader... heb medelijden met ons.... Laat
 ons niet zoo achter.... morgen is de dag....
 Laat ons niet zoo verloren achter, vader....
 ik smeek u, doe den eed....

MORE*na een stilte*

Ook jij, Margreet...
 Nu breekt de laatste staf waarop ik leunde
 doormidden.... Waarom heb je dat gedaan....

MARGREET

Vader....

KINGSTON*binnenkomend*

Vrouwe Margreet, de tijd is om.
 Ik liet u blijven tot het allerlaatst,
 maar de poorten moeten gesloten worden:
 ik bid u, maak een kort vaarwel.

MARGREET

O vader,
 moeten wij dan zóó scheiden....

MORE

Mijn arm kind,
 het moet, en langer waar alleen verlenging
 van onze pijn. Kus moeder goedendag,
 groet maag en vriend van mij, zeg hun te dragen
 een moedig hart, en te roeme' in de waarheid:
 dat is het heil. Dank die mij diende' in trouw,
 en de geburen, wier hulpvaardigheid
 mijn hart dikwijls verheugde: geef hun allen
 minlijken groet..... Treur niet te zeer, mijn kind:
 wij zullen elkaar weerzien waar vreugd bloesemt
 uit alle droefheid, alle aardsche zwakheid
 gelouterd wordt tot kracht.

MARGREET

Vergiffenis....

MORE

Mijn lieve hart, er valt niets te vergeven:
het moest zoo zijn.

Margreet met Kingston af. More na lang zwijgen

Kom nu, mijn laatste vriend,
kom dood en maak dit kranke hart gezond....
Ik kan niet meer. -
Mijn vrienden zoeken mij te wringen in
het enge keurs van hun partij'd'ge meening;
zij wenden zich in wrevel van mij af
omdat hun wil niet mijn kompas kan wezen.
Voor de mijnen ben ik een steen geworden
waaraan hun voet zich stoot..... Mijn liefste kind
hoort als een vreemd en onverstaan rumoeren
het kloppen aan van mijn hart.... Eenzaamheid,
ik zag u lang genaken, Eenzaamheid,
en voor u sidderde mijn hart terug
dat slechts gedijt, wanneer het houdt één maat
met and're harten.... sidderde terug
als het u hoorde spoken door mijn hoofd,
en kon u toch niet, kon u toch niet vliên....
Ge zijt gekome': onder uw looden hand
krimpen mijn schouders en huivert mijn hart.

O dat een vrouw nu komen mocht tot mij,
die sinds lang van mijn gemoed alle paden
kende en trad tot de gronden van mijn hart....
't zou zoet zijn in haar oog te lezen dat
ik deed gelijk haar vertrouwen verwachtte,
haar warm begrijpen als een luwe wind
te voelen zacht mijn wang omspelen, drogend
op mijn gelaat de klamheid van den dood....
Else en ik hebben in verscheiden sferen
altijd gewoond.... een menscheleven lang
weet ik het, heb het zonder wrok gedragen....
arme ziel! waarom drukke' uw enge grenzen

vandaag zoo zwaar?... Mijn hart had één vertrouwde:
als ik mij tot haar wat'ren overboog
vond ik mijn wil verzacht, verinnigd weder
in 't lout're willen van mijn liefste kind....
Nu zendt de ziel van mijn Margreet omhoog
een ander beeld.... ik kan niet meer, mij spieg'lend
in haar klaarten, denken: 't is wel met mij....
Zij en Erasmus stonden mij het naast
van alle wezens.... Nu denkt hij aan mij
als een afvallige: de tijding van
mijn sterven zal den stervende vervullen
met bitterheid.... 't Is droef te weten dat
wij tweegespan die zoo lang najaagden
eenzelfde waarheid, den dood ingaan dragend
tot elkander een wreev'lig hart....
Mijn leven schijnt een zinnelooze leegte
en ik kan niets denken als droefenis.

O diepe zeeën, wijd-zwellende landen,
begroeide ruigten tusschen ons, niet gij
hebt mij van mijn ouden genoot gescheiden,
niet gij doet mij hem voelen ver en vreemd.
IJzeren grendels en dikke gewelven
van ongehouden steen, en tralies die
onwrikbaar donkert tusschen mij en vrijheid -
ik ben ellendig, maar niet door uw macht.
Smaadlijke dood, die dreigend vóór mij staat,
bijl dien ik zweven zie boven mijn hoofd,
het is de vrees voor u niet, die mij martelt,
maar dat ik eenzaam sterf.

O welk een vloed,
welk een zaligheid van zongouden licht,
zou stroomen langs de vaalheid dezer wanden,
zoo ik maar wist, dat ergens in de wereld
andere harten neigden naar mijn hart;
neigden in één wil, ééne hoop, één blijheid....

Oude honger, hunkering ongestild
naar een broederschap, die ik nauw kan denken,
waar ik geen naam voor weet, doorwoelt ge tot het einde
dit dwaze hart?

Ge wordt nu haast gestild;
ziedaar: de gemeenschap der heiligen
gaat voor u open.... zijt ge nòg niet blij?
Nee nog niet gansch: de gemeenschap der menschen
die haar wortel en stam is, stoot u uit.

Welk een vreemd lot is mijn lot! Tot de menschen
voelde ik mij vroeg getrokken als een golf
getrokken voelt om tusschen andre golven
zich op te lossen in hun reidans. Maar
ik bleef altijd eenzaam onder hun scharen
in 't allerdiepste, want ik vond er geen
die wilde met mijn wil, zag met mijn oogen,
die dacht als ik dacht dat de schande' en smarten
niet kome' uit God, maar uit de maatschappij,
en met mij wilde voorwaarts dringen naar
waar smart en schande overwonnen worden....
Eenzame wil, eenzame golf, ga onder....

Er zijn er die zullen brande' om mijn naam
de wierook van hun lof, en zullen stemp'len
met het merk hunner waarheid mijn gedachtenis....
Ach, zij hebben zich nooit gebogen over
de bronnen van mijn hart, nimmer hun ruischen
vermoed.... eenzame golf, eenzame wil....

Hoe droef-misvormd, Thomas More, zal uw beeld
voortleven in de spiegeling der tijden,
onkenbaar verwrongen door lof en blaam,
gelijk een onbegrepen melodie
tot zinnelooze verwardheid verkeerend
door plompe druk van ongevoel'ge hand.

Mij walgt daaraan te denken.... Eenzaam, eenzaam
ook in den dood....
Zoo ik maar wist dat eens
liefdevol-begrijpende gedachte
zou heenbuige' over mijn herinnering,
ik zou zoo hongerig niet sterven....
Ach,
kon ik een mensch uit d' ongeboren tijden
den sleutel reiken tot mijn binnenst hart!
Ja, had ik, gelijk dichters doen, mijn wezen
gebed tusschen bloesems van schoone droomen
waar het doorheen scheen, blinkend zacht voor wie
dieper doordringen dan de eerste blik,
en langer wijlen.... Maar dat kon ik niet....
Ik heb het diepste hunk'ren van mijn ziel
niet met der schoonheid zilverdraad doorweven
maar gestikt tot een bruin en nuchter web....
Tusschen de bladen der Utopia
daar leeft mijn wezen, als des dichters wezen
in zijn gedicht....
En zal dan daarin niet
mij vinden wie mij zoekt? Zal hij het waanbeeld
niet afwerend, waartoe menschen mij maakten,
mij oproepen uit wat ik heb gewrocht?
O ja, dat zal hij.... eenmaal komt een tijd
dat wat nu schijnt een nest van speelsche droomen
voor vele' als klare levenswaarheid staat,
waartee hun voeten zich in maat bewegen
waarnaar hun armen zich strekke' en hun hart....
O Kommunisme, als de wil tot u,
een stormwind, zwelt door de wouden der menschheid,
dan wordt mijn wil begrepen en bemind....

Verre vriend die mij toelacht door een mist;
ik kan uw aangezicht niet zien, de tijden
breiden hun nevel tusschen u en mij,

maar 'k voel uw hand vol mild begrijpen tasten
naar den kloep van mijn hart.... ge vindt het, ge
buigt over mij zooals een ouder broeder
over zijn jonger broer; ge leest mij, onze harten
neigen te zaam.... O zoet geluk, ge komt,
zoete broederschap, ge komt eens voor mij....

De eenzaamheid, die mijn denken omhuidde
met looden kap, is weg, mijn bloed stroomt vrij.
Door de donkere schaduwhoeken zie 'k
de lichte, vriend'lijke gestalten zweven
van maag en vriend.... Zoete herinneringen
omzoemen mij, uit uren dat ik voelde
in liefde met de menschen zoetst-verzaamd.

O zacht-geogde vriend dier verre tijden,
gij hebt den steen der eenzaamheid getild
van mijn gemoed.... Ja de gedachte aan u
zond God mij, dat niet met dat hongerknagen
in 't hart, 'k zou scheiden van zijn lichte aarde.
Nu ben ik weer blij, dat ik heb geleefd.
Mijn ziel verkwikt een wonderzoete vrede,
dien ik in lang niet had gevoeld....

KINGSTON

Mijn oude
makker, het eind van uw gevangenschap
is eind'lijk - o zij 't einde goed - gekomen;
ge moet morgen verschijnen voor het hof.

MORE

Het eind wordt zeker goed, Kingston: 'k zie morgen
dagen met een gerust en vroolijk hart.

Vierde bedrijf

De Theemskade bij Londenbrug. Nacht. Aan gindsche zijde van de brug, op den anderen oever, ziet men flauw de omtrekken der stadspoort. William, Grynaeus, later Kingston, Margreet en de nar.

WILLIAM

Hier zijn wij waar wij moeten wezen: dit is de afgesproken plek.

GRYNAEUS

Kingston is er nog niet....

WILLIAM

Maar hij komt zeker: dat 's er een van het soort die hun woord gestand doen. Hij en gij Simon, bevriende' ons nog; al d' anderen verstoven na dien slag.... De nacht is geurig....

GRYNAEUS

Ja, door de zoelte hangt een geur van vlier....

WILLIAM

Hoe genoot hij de zomerzoete geuren van zulke nachten.... Ach Simon, ik kan 't nog niet gelooven....

GRYNAEUS

En toch is het waar: van ginds-af ziet, verschole' in fulpen duister zijn bloedeloos hoofd op ons neer....

WILLIAM

Afgrijslijk...
O dat w' enkel d' armen geknotten romp

begraven mogen, en moete' overlaten
het edelste ten prooi....

GRYNAEUS

Stil, ik hoor schreden.
Wie komt daar?

KINGSTON

William Kingston. Zijt gij het,
mijnheer Grynaeus? Is niet William Roper
met u?

WILLIAM

Hier ben ik Kingston. Dank dat gij
gekomen zijt.... wij verlangen te hooren....
En toch.... mijn hart huivert.... O Kingston,
hoe ging hij op?

KINGSTON

Blijde als een kind, dat huiswaarts
naar moeder keert, en even gerust.
Maar o vrienden, de schande.... o de schande....
Hoe kan één van ons die daarbij was, nog
het licht verdrage'.... Een getuig'nis, gevlochten
uit dikke en drieste leugens hebben zij
gedraaid tot een strik, om mee te verworgen
den nek, die het nobelste hart van England
bond aan het beste brein.... Hoordet g' op welke
gronden het vonnis werd geveld?

WILLIAM

Alleen
geruchten. Men zegt, een gekocht getuige
zwoer, dat hij vader had gehoord betwisten,
en honen 's konings kerkelijk opperrecht.
Is dat waar, Kingston?

KINGSTON

Ja, Judas' geslacht
 is nog niet uitgestorven.... ik wil pogen
 geregeld te verhalen, maar de woorden
 stokken mij in de keel.

WILLIAM

Zeg eerst of vader
 't band zijner zwijgzaamheid verbroken heeft.
 Opende hij hun, waarom zijn geweten
 te zweren hem verbood?

KINGSTON

Ja William, en
 de reden was als wij konden verwachten
 van een man gelijk hij.... Kon ik in woorden
 uitdrukken welk gevoel alle, ook de rechters
 deed opstaan toen hij binnen werd gebracht!
 Het was geen deernis met zijn lijdend wezen,
 zijn gebogen gestalte, moeizaam gaande
 geleund op eenen stok.... het was ontzag
 voor een milde majesteit, uitgerezen
 boven het leed.... Toen mijnheer Audley alvoor
 d' aanklacht te lezen Morus heuschelijk
 begroette, en bood voor 't laatst in naam des konings
 vergiffenis, hoopte ik even dat hij
 had toegestemd te zweren, en 't zoo tusschen
 hen was gekomen overeen. Maar rustig
 klonk reeds zijn antwoord door de zaal:
 'Mijnheeren rechters,
 ik ben den koning zeer erkentelijk,
 maar bid tot God, dat hij in zijn genade
 mij helpe in mijn gezindheid te volharden
 tot dit flakkerlicht wordt gebluscht.'
 Toen wist ik
 dat hij zijn leve' in handen van de rechters

legde, en niets hem redden kon, dan mogelijk
hun manhafte moed.... ik oude dwaas hoopte
daarop....

GRYNAEUS

Ge wist toch dat de koningin
zijn ondergang gezworen had.... haar willen
reikt ver.

KINGSTON

De rechters zetten zich, en mijnheer Southwell
las d' aanklacht voor.... Gij kent de punten?

WILLIAM

Ja.

KINGSTON

Toen hij gedaan had, kreeg uw vader 't woord
tot zijn verdeed'ging, zittend, want hij had een
zetel verzocht, zeggend zich te gevoelen
te zwak om lang te staan.... Langs d' eerste punten
gleed hij met korte woorden heen; gekomen
tot de hoofdzaak,
zei hij nadrukkelijk, nimmer te hebben
gepoogd, één mensch met woorden te bewerken
den eed te weigeren, noch één ontsloten
de gronden van zijn weig'ring. God kwam het toe
en God alleen, de gedachten te richten,
geen aardsche rechters mogen 't doen. Daarom
bestreed hij, dat hij door te zwijgen zich
verraderlijk tegen zijn koning keerde,
en zou het bestrijden zijn leven lang.
Hier zag hij rond; zijn stem was weeker toen hij
voortvoer: 'Ik heb in deze eigen zaal
veel jaren recht gesproken, vele malen
in menschelijke zwakheid mij vergist.
Maar nooit - hier zocht de oogen van zijn rechters

zijn vrije blik - heb ik bewust gebogen
 onrecht tot recht: dit maakt mij stout, een woord
 tot u uit innerlijken drang te spreken.’
 Hij rees op, zijn gestalte strekte zich,
 zijn vaal, ingezonken gelaat bezielde
 de bloes van heiligen ijver; warmte trilde
 door de diepere tonen van zijn stem,
 toen hij riep ‘Rechters, ik bezweer u, rechters,
 o buigt het recht niet krom.’
 Toen ging hij kalmer
 weer voort, hun toonend hoe gemeenschap vergt
 om vast te staan, zede en recht, als de steenen
 de kalk behoeven, te vormen een bouw;
 hoe zoo zij, van wie op aardsche rechters
 was geen beroep, nu 't recht krombogen, dit
 zou zijn den bouw der maatschappij ontwrichten
 zoodat geen mensch meer veilig wonen kon.
 Rustig en zacht besloot hij: ‘Ge weet wel
 dat ik mijn leven niet terug wil winnen
 als in een kansspel uit uw hand. Ik heb
 mijn anker reeds gelicht, en merk den stroom
 mij voeren naar de wijde wateren
 der eeuwigheid. Maar gij blijft en het volk
 van Eng'land blijft: voor u zelf pleit ik, en voor
 dat volk. Moog God van uw hoofden afwenden
 dit erge doen.’ Toen zonk hij in zijn zetel
 terug, en sloot d' oogen....

GRYNAEUS

Leken de rechters
 ontroerd?

KINGSTON

Een mompelen ging tusschen hen
 en ik ving enk'le woorden op die deden
 opscheemren voor mijn hart een zweem van hoop.

‘Wij kunnen niet’.... ‘er is geen grond’.... ‘het schuldig sterft op de tong’.... maar mijnheer Southwell trad naar vore’, en ik zag op zijn gluipegezicht een lachje van boosaardig triomfeeren en voelde mij verstijven, want ik kende hem voor een nijdaard, Morus slecht gezind. Met effen stem vroeg hij het hof verloh hun alsnog voor te stellen een getuige die zelf gehoord had ‘t schennend woord ontvallen aan Morus’ lip. Ik geef mijn hoofd, Grynaeus, zoo die getuigenis niet was te voren bekonkeld tusschen hen....

GRYNAEUS

‘t Is zeer waarschijnlijk,
maar ik bid u, ga voort....

KINGSTON

De getuige werd vóórgebracht, een zek’re Rich. Hij zwoer waarheid te zeggen, en dischte op den rechters dit dwaas verhaal. Hoe hij onlangs in opdracht tot Morus ging, met Southwell en een klerk, zijn kerker te doorzoeken naar geschriften; en terwijl d’ anderen zochten, vroeg hij More tot een vraag verloh, te weten: zoo ‘t parlement hem, Rich, tot koning maakte, of More hem dan erkennen zou. En Morus zeide van ja. Toen vroeg Rich verder, of zoo het parlement hem tot Paus verklaarde More hem als paus erkennen zou. Maar Morus antwoordde, vragend op zijn beurt, of zoo het parlement God niet meer God verklaarde te zijn, hij Rich, zich reek’nen zou gebonden aan zoo’n besluit. En Rich ‘wel zeker niet, geen parlement had macht dat te bepalen.’

Waarop More ‘evenmin, een wereldsch vorst te maken tot hoofd der christenheid.’

GRYNAEUS

En deze plumpe leugen
nam het hof aan als een bewijs van schuld!....
Niet te gelooven.... Wat antwoordde Morus?

KINGSTON

Hij bracht den rechters in herinnering
hoe hij alree verklaard had, en 't bezworen,
nooit te hebben aan eenig mensch ontsloten
in deze zaak, de gronden van zijn hart,
en bad hen te bedenken, dat zoo hij
een man was, die met eeden speelde als waren 't
ballen, hij niet vóór hen zou staan, maar zeet'len
tusschen hen in ‘Immers slechts een eed scheidt mij
als u bekend is, van mijn ouden staat.’
Ik zag bij 't woord sommigen van de rechters
de oogen neerslaan, als beschaamd.
Toen, zich wendend naar waar Rich stond, sprak hij
verder, niet in toorn, maar gestreng van wezen:
‘Ik heb eeden altijd gehouden heilig,
en daarom mijnheer Rich, bedroeft mij meer
uw meened nu, dan mijn bedreigde leven.
Ik ken u sinds de dagen van uw jeugd,
- wij woonden immers in hetzelfde kerspel -
voor een lichtzinnig mensch, een erge speler,
maar nimmer hield ik u voor eenen man
dien ik, of dien een ander zou verkiezen
tot zijn vertrouweling.’

WILLIAM

Antwoordde Rich?

KINGSTON

O neen, met een uitdagend lachje hoorde
 hij 't streng-klinkend woord van uw vader aan,
 en haalde, toen die zweeg, de schouders op
 als vond hij zich te goed hem te weerspreken.

WILLIAM

Verdorven hart, is in u alle schaamte
 dan dood?

KINGSTON

Schaamte? 'k wed, hij zal morgen pralen
 met zijn meined als zijn verdienste.... Mompelt
 men niet, dat hij eerstdaags geadeld wordt....
 Maar gij verlangt verder te hooren.... Als
 merkte hij niet het ergerlijk gebaar
 van den ellend'ling, wendde tot de rechters
 Morus zich weer, met vaste klare stem
 vragend, of dit hun toescheen geloofwaardig,
 dat hij, een oud man, in de school des levens
 geoefend in lange geslotenheid,
 zou hebben geopend 't geheime boek
 van zijn geweten, dat hij niemand toonde
 - ook niet den trouwste' en meest vertrouwden vriend -
 aan een nietswaardig mensch, dobb'laar en drinker,
 dien hij laag achtte en waartoe niets hem dreef.
 Hij bracht hun in herinnering, hoe de koning
 had uitgezonden tot hem, in zijn kerker,
 veelmalen, mannen van beproefd verstand,
 opdat hun schranderheid hem zou ontlokken
 zijn welbewaard geheim - maar steeds vergeefs.
 'Houdt ge het dan voor mogelijk,' besloot hij,
 'dat waar zoovele goede schutters waren
 afgedeinsd, en hadde' alle 't doel gemist,
 zoo plomp een hand zou zijn bij d' eerste poging
 geslaagd?' - O vrienden ik had het wel willen

uitschreeuwen, willen roepen tot de rechters:
 zie waarheid op dit voorhoofd zee't len, hoor
 haar klank die hartgrondige stem doorgulden;
 en zie dan daarheen, naar dat driest gezicht,
 waar alle lage drifte' op achterlieten
 hun slijm'rig spoor.... Kunt ge in trouwe 't een'
 getuigenis tegen het ander wegen?
 Maar ach, ik zweeg....

WILLIAM

Wat had het ook gegeven!...
 Sprak een der rechters nog aan de getuig'nis
 van Rich zijn twijfel uit?

KINGSTON

Geen. Mijnheer Audley
 rees, zeggend dat nu uw vader de faam
 van den getuige aantastte, hij moest vragen
 Southwell, of die iets had gehoord....

WILLIAM

Maar Southwell
 had gewis niets gehoord...

KINGSTON

Southwell bezwoer:
 zijn aandacht was zoo bij zijn taak geweest,
 dat niets tot hem drong van hun beider spreken.
 Maar snel rees Morus op, en weder klonken
 zijn strenge woorden door de dompe zaal:
 'Southwell, waarom bevlekt gij uw geweten
 met valsch te zweren?'; en hij verhaalde hoe
 hij den leugenaar had gezien, begeerig
 happend naar 't woord, dat hem More zou verderven,
 en toen 't uitbleef, met een gebaar van wrevel
 zich afwendend, of hij 't niet kroppen kon.

WILLIAM

Zei Southwell iets?

KINGSTON

Hij veinsde niet te hooren,
verdiept in zijn papieren, maar ik zag
zijn gezicht vertrekken en zich verharden
tot een masker van haat.... Het was de beurt
nu aan zijn slangenrede.... ik bid u, laat
mij u bespare' en besparen mijzelfen
dat glinst'rend web van boosaardige leugens
weer uit te spreiden.... 't walgt me....

WILLIAM

Enkel dit:
waagde hij het zich te beroepen op
de Judas-getuig'nis van dien meinedge?

KINGSTON

Hij waagde het. Schaamteloos was de wijze
waarop hij uw vader hoonde, met woorden
groen van venijn. Zie die spotter, sprak hij,
staande bij hen die Rome felst bestookten
weleer vooraan.... maar nu zijn koning, die
twintig jaar lang met de room zijner gunsten
hem heeft gevoed, zijn hulp behoeft, zie, nu
verschuilt hij achter Rome en haar geboden
zijn verraderlijk hart....

WILLIAM

Ellendeling!

GRYNAEUS

Ik vreesde dit.... Antwoorde Morus nog
op deze rede?

KINGSTON

Hij verklaarde
dat hij eerst na het oordeel spreken zou.
De rechters trokken zich terug tot hunne
beraadslaging.... een doffe zwaarte lag
over de broeiing van den heeten noen
waar vliegen droomerig doorgonsden.... soms
hoorde men even een gedempt gefluister
als was er tusschen ons een doode.... More
had het gelaat in de handen verborgen
en peinsde of bad.... Ik weet niet of het lang was
dat wij wachtten.... De tijd bestond niet meer,
niets bestond als een doffe
knaging van onrust en benauwenis.
Eindelijk hoorden wij schreden, de rechters
keerden door de holle gangen terug.
Stappen naderden, deuren sprongen open,
en 'k las op de schuldbevuste gezichten
hun eigen schande. Audley stelde de vraag,
en zesmaal spitsten zich de droge lippen
tot het gruwelijk onverzoenbaar woord
dat toonloos zonk in de beklemde stilte:
schuldig - schuldig - schuldig - schuldig - schuldig -
schuldig.' - Zes malen kromp mijn hart ineen.
Ik zag naar uwen vader, waar hij zat:
een licht van troosting, vrede en klaarheid straalde
van dat ontspannen rustig-mild gelaat.
Toen kwam het vonnis, en wij huiverden
bij den klank van die vreeselijke woorden:
'zal met gloeiende tangen eerst genepen,
dan 't hart hem worden uitgerukt,' maar toen
volgde dat de koning in zijn genade
het tot onthoofding had verzacht. - Hoe licht
getroost is toch de mensch in zijn ellende!
Wij voelden iets verruimd.

WILLIAM

En vader?

KINGSTON

Hij

rees op, en met zachte heldere stem,
als waren wij allen bijeen in vrede,
begon hij te spreken, zeggend alleen
zoolang met zwijgzaamheid te hebbe' omsloten
zijn lip, uit vrees dat vervolging hem vinden
mocht zwak, en klein van hart,
want hij voelde 't in zich niet onvervaard
gelijk de martelaren die getuigend
uitlokken lijde' en gaan ten jubeldood,
en 't scheen hem hoogmoed toe door eigen doen
op zich te laden, wat hij tot het einde
misschien niet standvastig zou drage'....

WILLIAM

O vader,

dat 's uw ootmoed'ge zin.... Ach, Kingston, wij
vielen hem hard, omdat hij zijn vertrouwen
weghield voor ons....

KINGSTON

Na die bekentenis

verklaarde hij met mannelijke woorden
waarom hij niet kon zweren, sprekend uit
wat nu in Engeland alle rechtschape
harten denken, maar niemand zegt:
hoe koning Hendrik de hervorming niet
tot stand wil brengen om de kerk te rein'gen,
maar uit belustheid op het goed der kerk,
en hoe de geestelijken die hem steunen
als hem beweegt begeerlijkheid - of vrees.

Hier zweeg hij even, over zijn gezicht
 trok donk're schaduw toen hij voortvoer: 'nu
 zullen de kloosters worden opgeheven,
 der armen wett'lijk erfdeel, hun geschonken
 tot de verlichting van hun langen nood,
 wordt hun ontgrist door gewelddaad'ge handen;
 de borsten waaraan 't arme volk zich laafde
 verdrogen: hoor het krijten van den dorst.'
 Weer zweeg hij; zijn wezen versomberde
 een nieuwe vlaag van aanstormende smart:
 hij sidderde, zijn wijd-gesperde oogen
 schenen achter de hoofden van de rechters
 een ontzetting te zien; en haar bedreiging
 beefde in 't schrille stijgen van zijn stem.
 'Ik zie de duizenden, die veilig leefden
 op kloostergoed, worden door nieuwe heeren
 verjaagd om plaats te maken voor de schapen;
 ik zie 't reed'looze vee vreten de menschen,
 ik zie de troepen hongerige zwervers
 dole' over 't land; ik zie de zweepen dalen
 en weer opspringen in der beulen vuist,
 en de galgen niet ophouden te dragen
 hunner verschrikking vreemd-bengelende bloem'.
 En, als den hemel nemend tot getuige
 hief hij de armen hoog 'dat heet hervorming,
 o monsterlijke, monsterlijke leugen,
 hemeltergend onrecht, zaad van langen haat'....

WILLIAM

O vader, vader, liefde tot de armen
 dreef u in den dood....

GRYNAEUS

Ja dat was het,
 en ik merkte het niet....

KINGSTON

Toen hij 't gemoed ontlast had
 effende zich zijn weze' opnieuw tot vrede;
 eklarezilvervlast brandde. zijn stem.
 Hij wist wel, zei hij, dat één steen niet stuiten
 kan losgebroken stroom: hem overstelpen
 de wateren. En hij, die schier alleen
 zich stelde in den weg van 't vorstlijk willen
 moest zoo worde' overstelpt en ondergaan.
 Maar dat men onrecht niet kon keeren was
 nooit rede' om niet tegen onrecht te strijden:
 'niet alle strijders kunnen zegen oogsten,
 maar alle kunne', onrecht weerstaande, nader
 brengen uw dag, gerechtigheid, op aard.'
 Hij zei dit zacht, als beschaamd voor de and'ren
 die niet hadden weerstaan.
 Maar ik voelde wereldsche eere, praal
 van weidsche daden en wapenenluister
 verbleeke' en zinken naast dit. simpel woord,
 zich stil ontvouwend als een zilv rig bloeisel
 hoog aan den stengel der recht-oppe daad.

WILLIAM

Sprak hij nog meer?

KINGSTON

Zijn rechters aanzierend met
 een glimlach die zoet als olijventwijn
 boven de bitterheid van dat uur zweefde
 zei hij hun mild vaarwel. Hij bad hen, hem
 te willen gedenken in hun gebeden
 niet als den man dien zij daar vonnisten,
 maar als den makker, wiens beeld vóór hen rees
 uit heugnis van veel zacht-gesleten uren
 die mensch binden aan mensch. Eens zouden zij
 en hij weer samenkomen waar de draden

van hun verwarde willen zeker gingen
zich effenen tot glanzend vreugde-web.

WILLIAM

Niet meer?

KINGSTON

Ja toch: hij liet den koning weten
dat Morus, met dankbaar hart oude dagen
gedenkend, zonder wrok ging in den dood.
Dat was het laatste.

WILLIAM

Hij heet een verrader!

KINGSTON

En toen gaf mijnheer Audley mij bevel
om More terug te voeren naar den Tower
daar te lijden den dood als 't vonnis wou.
De rechters gingen heen....

WILLIAM

Mijn arme Kingston,
moest gij dat zijn?

KINGSTON

William, ik weet niet of
hemelsche boodschappers nog tot de menschen
dalen om hen te sterken met hun aêm.
Maar zoo 't geschiedt stond zulk een hemelling
vast, door ons ongezien, achter uw vader
hem toewuivend op blanke wick genâ.
Want toen ik tot hem trad, en droefheid mij
zoo overmande, dat ik luid uitsnikte
of dit zou zijn de laatste dienst dien ik
ging aandoen den beminden man, de laaste
bloem die veeljaarge plant van vriendschap dreef,

sloeg hij zijn arm vertroostend om mijn hals,
 en lachte mij mild-bemoedigend toe.
 'Kingston,' zei hij 'wees welgemoed man, laat
 uw hart zich niet bezwaren om uw opdracht;
 mij behaagt wèl dat gij me zult geleiden,
 oude vriend, naar de poort der eeuwigheid.
 Ik ga, zegenend onze goede aarde,
 maar blijde dat het is mijn tijd te gaan,
 want ik heb uitgestaan veel moeienissen'.
 Toen omhelsde hij mij, en wie ons beide
 daar zag, die had gezworen hem den trooster,
 en mij, afwachtend smadelijken dood!

WILLIAM

Wij zijn 't die troost behoeven, niet meer hij....

KINGSTON

Ach, één afscheid is hem nog zwaar gevallen.
 Vrouwe Margreet verhaalde u wis, hoe zij
 opwachtte zijn terugweg, en zich wierp
 tusschen de mannen van de wacht? Ik wist niet
 dat zulke kloekheid wonen kan in 't schuchter
 gemoed van een teedere vrouw....

WILLIAM

Margreet
 heeft haar vaders wezen geërfd; ook zijne
 groothartigheid.... wij allen steune' op haar....
 ik kan niet denken wat mijn leven wezen
 zou zonder dezen steun.... Zeg mij, Kingston,
 hoe was het mogelijk dat zij tot hem drong
 ondanks de wacht, dat al die hellebarden
 haar niet stuitten, een wapenlooze vrouw?
 Was het verrassing? Weken z' uit erbarmen?
 Zij zelf weet niets, zegt ze, als dat vaders aanschijn
 riep tot haar, van ver, en zoo'n grooten drang

haar overmocht, om hem nog ééns te kussen
dat vrees en schuwheid van haar liete', en zij
gezogen werd naar waar hij stond....

KINGSTON

Ik kan
u dit alleen maar zeggen, William; wij
hoorden, toen wij onder den Tower landden
een stem die riep 'vader', en weer 'vader'.
Zulk een angst van verlangen zwol daarin
dat allen stilhielden en het hoofd wendden,
naar dien roep als van een verschrikten vogel
die om zijn jongen krijt. Ik zag haar staan,
de armen voor zich uitgestrekt, en naast haar
uws vaders oude nar met het vroegwijze
kindergezicht, toen vreemdvertrokken grijnzend
in smartelijken lach. Ik hoorde hem
schreeuwen: 'nu vrouwe,' en zag hem voorwaarts storten
tusschen de pieken, zij hem na. Slechts even
verdween z' in wriemling van wapens en lijven,
toen zag ik haar weer, ijlings verder schietend
als tusschen gouden flikk' ringen een visch.
Zij dook op aan de zijde van uw vader
hing als een drenkeling hem om den hals....
Mijn oude oogen loopen weder over
bij de herinnering....

GRYNAEUS

Meent ge dat Morus
blij was zijn lieveling nog eens te zien,
of viel 't hem zwaar?

KINGSTON

Mij scheen 't dat vreugde en droefheid
streden in hem. Toen zij viel in zijn armen
zag ik een glans verhelderen zijn edel

ontvleescht gelaat, en een oneindig-teed'ren
 blik uit zijn milde grijze oogen glijden
 over haar zachtgebogen hoofd. Maar plots
 doorschokte hem een siddering, hij klemde
 de lippen saam, als een man die verbijt
 een felle pijn. Toen schudde hij meewarig
 het hoofd, en streelde haar en kuste haar
 en maakte haar armen voorzichtig los
 van om zijn hals. Hij hield haar van zich af
 rondziende, als zocht hij wie haar weg kon voeren.
 Maar toen zij voor de tweede maal zich klampte
 aan hem, zacht-kreunend, zag ik op zijn voorhoofd
 de druppels paarden van den bangen strijd
 en aan zijn wimpers hingen zware tranen.
 Even aarzelde hij, toen overbuigend
 tot haar, fluisterde hij dicht aan haar oor
 wat geen onzer verstond, maar met een schok
 kwam z' overend, kuste hem en verdween
 als zwolg de grond haar op.... Wij gingen verder.

WILLIAM

Hij vroeg haar een belofte te gedenken
 die zij hem eenmaal deed.... Haar grootste schat
 is een verfrommeld briefje, in haast geschreven
 dat hij haar deed zenden, vlak voor het end.
 Hij roemt haar daarin zijn dappere kind
 die hij nooit zóó als in het uur beminde
 dat zij voor het laatst hem hing om den hals,
 want hem behaagde boven maat als liefde
 alle wereldsche bloôheid overwint.
 Er komt over haar een wondere blijheid
 als zij 't herleest....

KINGSTON

Het heeft zoo moeten wezen,
 maar waarom is voor 't hart een duist're zee....

Het ziet de vrucht niet blinken van zijn lijden,
en vruchtloos lijden van goeden en wijzen
onthutst het hart.

GRYNAEUS

Misschien dat vruchten rijpen
die wij niet zien....

KINGSTON

Zeg mij William, is 't waar
dat gij het vaderlijk erf moet verlaten?
Beval de koning 't waarlijk?

WILLIAM

Het is waar,
Kingston, wij mogen niet meer wonen waar
zijn beeld oprijst uit de vertrouwde steenen
en alle dingen spreken met zijn stem.
De wraak der machtigen verslaat ons, maar
één troost houdt mij staande in het bittre zwerven
dat nu begint: ik wil het aardsche doen
van onzen heilige gaan nederschrijven
in een getrouw relaas: zoo zal zijn geest
voortleven, en de komende geslachten
ten voorbeeld zijn....

GRYNAEUS

Maar zult ge ook vermogen
d'eigenste kern en klankkleur van dien geest
in woord te beelden? 'k Voel in hem een wezen
dat ons allen ontgaat.

KINGSTON

Ja, niemand onzer
doorziet hem gansch. Onze zielen begrijpen
van zijn ziel 't stuk, waar eigen kracht toe reikt;

zoo zult ook gij, mijn goede William, beelden
wat ge van hem verstaat.

GRYNAEUS

Zijn eigen werken
beelden hem beter dan een onzer 't kan.

WILLIAM

Kingston, ge weet, de koning gaf verlof
dat wij zijn armen romp mogen begraven....
zij noemen 't gunst.... Vrouwe Margreet verweent
haar oogen van verlangen, nog te koest'ren
eens, en te bedden zacht zijn wreedgeschonden hoofd.
Weet gij een weg, Kingston?

KINGSTON

Mijn beste William,
ik heb daartoe geen macht. Kom: 'k hoor de hanen
de komst verkonden van den nieuwen dag.
Hoe leeg en kil rijst hij, hoe arm aan vreugde!
Ja, leven is somtijds een zware vracht.
God sterke u, William, en de uwen allen;
ge ziet mij spoedig weer.

WILLIAM

Dank voor uw komen,
Kingston, en steun ons verder met uw trouw.

Kingston af

Kom keeren wij ook huiswaarts Simon: wis
waakt mijn Margreet, wachtend van mij te hooren
wat Kingston heeft verhaald.

*William en Grynaeus af - Margreet en de nar komen van de andere zijde op; de nar spiedt
behoedzaam rond.*

DE NAR

Vrouwe Margreet,
zet u hier, en wacht totdat ge zult hooren
driemaal herhaald, het krassen van een uil.
Kom dan; stel u op rechts onder de poort
en houdt uw voorschoot op.... wij zullen slagen.
Wees niet vervaard: wie ons bevrienden houden
wacht op de brug....

MARGREET

Goede nar, wees gerust.
Mijn hart bonst, maar niet in vervaardheid, enkel
van verlangen, en dat wordt dra gestild.
Ga, haast u; voor de tweede maal al kraaiden
de hanen en de nacht wordt dun.

de nar verdwijnt

Ik dank u
God, dat dat liefste hoofd nog eens zal rusten
gelijk het deed zoo vaak, in dezen schoot.

EINDE

Historische aantekening over Thomas More

Op het einde der 15de en het begin der 16de eeuw vonden in Engeland ingrijpende veranderingen plaats in het economische en sociale leven. De oude feodale verhoudingen raakten in verval, het voornaamste bestaansmiddel, de landbouw, werd gerevolutioneerd door het opkomen van een stand van vrije kapitalistische pachters en door den snellen overgang van graanbouw tot veeteelt, die voor den adel voordeelig was. Het vroegere feodale landbouw-bedrijf had behoefte gehad aan zooveel mogelijk arbeidskrachten, aan vele mensen op het land, het nieuwe kapitalistische bedrijf had behoefte aan zooveel mogelijk land en zoo min mogelijk mensen, aan het uitsparen van arbeidskrachten. De heeren stalen op groote schaal de gemeente-landerijen, verklaarden deze tot privaatbezit en verdreven de boeren; in korten tijd verdwenen tienduizenden boerenbedrijven. Ten gevolge van deze gewelddadige onteigening ontstond een talrijk overtollig proletariaat. Er was geen industrie in-opkomst, dus geen behoefte aan arbeidskrachten, er waren geen koloniën die dit proletariaat konden opzuigen, het vond geen ander bestaansmiddel dan bedelen of stelen. Een barbaarsch-streng wetgeving trachtte de landloopers uit te roeien door ze onmenscheijk streng te straffen; gedurende de regeering van Hendrik VIII werden 72.000 groote en kleine dieven ter dood gebracht. Maar door bloedwetten kon het vraagstuk der armoede als sociaal verschijnsel niet worden opgelost.

De algemeene nood gaf nieuw voedsel aan de oud-christelijke overlevering van gemeenschappelijk bezit der verbruiksmiddelen, de kettersche communistische sekten der Lollarden en der Wederdoopers vonden vele aanhangers onder de arme klassen. Maar dit vage communisme, geboren uit vertwijfeling over de ellende des levens, bevatte geen enkel element van maatschappelijken vooruitgang noch van aanpassing aan de maatschappelijke omstandigheden.

Slechts één man was er in Engeland, één enkele die te midden van de algemeene radeloosheid een uitweg zag. Die man was Thomas More. Zijn algemeene kennis op filosofisch, economisch en politiek gebied, zijn doorzicht in de behoeften en de hulpmiddelen van den tijd, zijn geniale intuïtie en zijn brandende begeerte de armen en verdrukten te helpen, hadden hem het spoor doen vinden van een nieuw communisme, van het gemeenschappelijk bezit der produktiemiddelen en de planmatige organisatie der produktie op nationale schaal.

More werd in 1478 geboren; hij studeerde in Oxford en werd daar een geestdriftig aanhanger van de ‘nieuwe richting’ in de wetenschap: het humanisme (de studie der latijnsche en grieksche oudheid). Deze richting bestreed de misbruiken in de roomsche kerk, zij wilde vredige hervorming, geen scheuring. Nadat hij zijn studie voltooid had werd More advocaat en kreeg veel praktijk onder de Londensche kooplieden, de klasse die toen meer dan welke andere ook, den economischen vooruitgang belichaamde. Hierdoor verkreeg hij theoretische en praktische kennis op maatschappelijk gebied. In 1504 werd hij tot lid van het Parlement gekozen; daar kwam hij al spoedig in konflikt met de willekeur van den koning (Hendrik VII) en was genoodzaakt zich uit het openbare leven terug te trekken. Toen in 1507 Hendrik VIII, een kweekeling der humanisten, den troon beklom, scheen het of een nieuwe koers ging beginnen; More die in groot aanzien stond bij den jongen vorst, werd koninklijk ambtenaar en een man van invloed aan het hof.

In 1515 maakte hij als gevolmachtigde der kooplieden deel uit van een gezantschap dat naar Vlaanderen ging om te trachten een handelstraktaat tot stand te brengen. Daar schreef hij de Utopia, het werk dat zijn naam onsterfelijk zou maken. Het bevat zoowel een doordringend-scherpe kritiek van de maatschappelijke misstanden zijner dagen als een uitvoerige beschrijving van den socialistischen heilstaat.

Van een hersenschim: vage hoop, of herinnering aan ver

verleden, is het communisme in de Utopia voor de eerste maal tot een wetenschappelijke gedachte geworden, geboren uit doorzicht in de maatschappelijke behoeften en de maatschappelijke hulpbronnen.

Eén hersenschimmig bestanddeel bevatte het communisme van More echter nog: hij zag geen ander middel het te verwezenlijken dan door het initiatief van een wijs en machtig vorst. Dit hersenschimmig bestanddeel, de verwachting namelijk dat de heerschende klassen (vorsten of kapitalisten) voor het socialisme gewonnen zouden kunnen worden en het verwezenlijken, kon eerst verdwijnen na het ontstaan van het moderne proletariaat, de klasse wier positie in het produktie-proces de socialistische inrichting der maatschappij voor haar maakt tot den eenigen weg ter ontkoming aan ellende en bestaans-onzekerheid.

Drie eeuwen lang volgden alle socialistische denkers de banen, waarin More hun was voorgegaan; toen eerst waren de tijden rijp voor een nieuwen grooten stap van het menscheijk denken, den stap van utopisch tot wetenschappelijk socialisme.

De Utopia had geen invloed op More's verhouding tot den koning. De tijdgenooten beschouwden het werk als de luimige vrucht van leege uren, een fantastisch gedachtespel. Hij steeg al hooger in 's Konings gunst, werd minister en rijkskanselier. Maar zijn onbuigzaamheid van geweten en zijn liefde tot het volk moesten hem in konflikt brengen met het algemeene streven van den vorst naar machtsuitbreiding. Om een tegenwicht te vormen tegen de spaansche monarchie, wilde Hendrik zich verbinden met Frankrijk en een fransche prinses tot vrouw nemen. Maar daartoe moest hij zich van Catharina, de spaansche prinses waarmee hij gehuwd was, laten scheiden en de paus, die geheel in de macht van Spanje was geraakt, weigerde die scheiding te bekrachtigen. Toen besloot Hendrik met Rome te breken, hij verklaarde de engelsche kerk voor onafhankelijk en zichzelf tot haar hoofd. De geestelijkheid waagde het niet tegen deze 'Her-

vorming' in verzet te komen, ook hoopte zij er voordeel van te halen. Hendrik onteigende kloosters en kerken op groote schaal. Spekulanten en gunstelingen maakten zich meester van de kerkgoederen, uit wier inkomsten voorheen duizenden behoeftigen gespijzigd waren. Zoo stond de 'Hervorming' van Hendrik in lijnrechte tegenstelling tot de behoeften van het volk.

More trachtte in den strijd tusschen paus en koning onzijdig te blijven, maar dit bleek op den duur niet mogelijk. Een jaar nadat de engelsche geestelijkheid Hendrik als hoofd der kerk van Engeland erkend had legde hij het ambt van rijkskanselier neer. De koning beschouwde deze daad als rebellie en hoogverraad; More werd in den Tower opgesloten en na een lange gevangenschap door de laffe rechters met behulp van een omgekocht getuige veroordeeld en den 6den Juli 1535 ter dood gebracht.